

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM HALŠTATSKEJ MOHYLY V NOVEJ DEDINKE

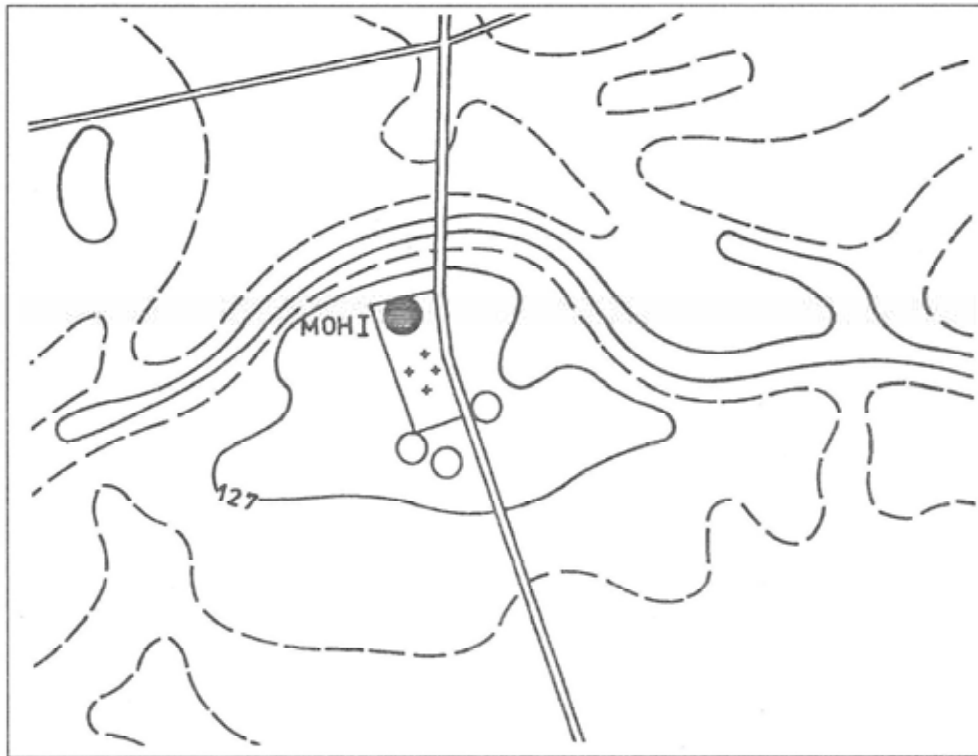
Etela Studeníková

Malý Dunaj s rozvetvenou ramennou sústavou, do regulácie s neustále sa meniacim hlavným korytom a z neho na sever tečúca Čierna voda ohraničujú úzku, ale pomerne dlhú sídelnú oblasť. Na hustotu a charakter pravekého a včasnostredovekého osídlenia mali oba toky v severnej časti Podunajskej nížiny bezpochyby určujúci vplyv. Od východných predmestských častí Bratislavy je na tomto území zachytené husté osídlenie, a to počínajúc mladým neolitom. V priebehu doby halštatskej je v tejto východnej časti širšieho bratislavského regiónu preukázateľné sústredenie nížinných sídlisk (Studeníková 1993, 133 n).

Z medziriečia Malého Dunaja a Čiernej vody, rovnako ako aj z priľahlej časti Žitného ostrova sa v priebehu posledných rokov zmapovali ďalšie ojedinelé mohyly, resp. mohylníky s menšími násypmi (Štvrtok na Ostrove, Most - časť Hideghét, Michal na Ostrove - výskum v r. 1992, Lehnice - časť Sása, Tureň - stredodunajská mohylová). V teréne sa tiež identifikovali mohyly z Malého Šúru (Eisner 1922, 30) a dve mohyly v Hrubom Šúre. Počet mohýl v porovnaní s posledným zmapovaním vzrástol (Pichlerová 1967, obr.1). Na základe terénneho výskumu mohylníka v Janikoch, kde sa zistili popri predpokladaných mohylách z doby halštatskej aj mohyly z obdobia starších popolnicových polí (čakanská kultúra), je bez výskumu ich datovanie otázne.

Záchranný výskum mohyly č. I v Novej Dedinke, okres Bratislava-vidiek, ktorý sa realizoval v súvislosti s pamiatkovou obnovou stredovekého kostola, po ukončení predstihového výskumu K. Fúryovej (Fúryová 1994), bol dôležitý z hľadiska overenia datovania tohto objektu. I keď sa mohla preskúmať iba hrobová komora situovaná do lode kostola, výskum rozšíril poznatky o pohrebnom rite a priniesol niekoľko nových, špecifických prvkov do náplne materiálnej kultúry doby halštatskej. Prítom hneď v úvode je potrebné zdôrazniť, že hrobová komora bola z veľkej časti porušená pri hĺbení a stavbe častí základového muriva kostola a neskôr novovekými hrobmi a výkopmi.

Mohylník v Novej Dedinke leží v katastri miestnej časti Nová Ves pri Dunaji (1) - mohyly I-IV v polohe Kápolna dülö (obr. 1). Stredoveký kostol a cintorín, na ktorom sa nachádza, však využívajú obyvatelia miestnej časti Dedinka pri Dunaji - predtým Šáp. Pod týmto názvom bola lokalita uvedená do literatúry (Pichlerová 1967, obr. 11-12). Zo štyroch zmapovaných mohýl sú okrem mohyly I všetky úplne rozorané. Po orbe sa dajú v teréne identifikovať mohyly II a III, ale množstvo drobného halštatského črepového materiálu na ich povrchu naznačuje, že sú zničené aj keramické milodary z hrovej komory. Možno predpokladať, že v tejto polohe mohli medzi mohylami existovať aj ploché žiarové hroby. Nález súdkovitého hrnca a spodok ďalšieho hrnca so spálenými kosťami v ryhe vykopanej východne od mohyly I v r. 1965 (nepublikované nálezy M. Pichlerovej,

Obr. 1. Nová Dedinka. Výsek zo št. mapy 1: 5 000, Pezinok 1-9, s vyznačením polohy mohyly I v polohe Kápolna dülő.

AM SNM, inv. č. 11 474 - 11 475) tento predpoklad potvrdzujú. Okrem toho bola táto poloha osídlená aj v dobe bronzovej.

Podľa miestnych prameňov, ako i na základe starších máp, na ktorých sú väčšie mohyly priamo vyznačené (napr. v Janíkoch, Nových Košariskách, Moste na Ostrove, Michale na Ostrove a i.) a povrchového prieskumu sa podarilo identifikovať smerom na JZZ od prvého mohylníka s miestnym názvom "Halomi dülő". Nachádza sa v juhovýchodnej časti katastru miestnej časti Dedinky pri Dunaji - predtým Šáp (2). Na zastavanej ploche je dnes zreteľná iba jedna výraznejšia vyvýšenina, pravdepodobne tá, ktorá je vyznačená na mape č. 4759/1, pochádzajúcej z prvej ČSR (obr. 2:2). Ostatných 7 až 9 mohýl uvádzaných miestnymi obyvateľmi sa nedá v teréne identifikovať.

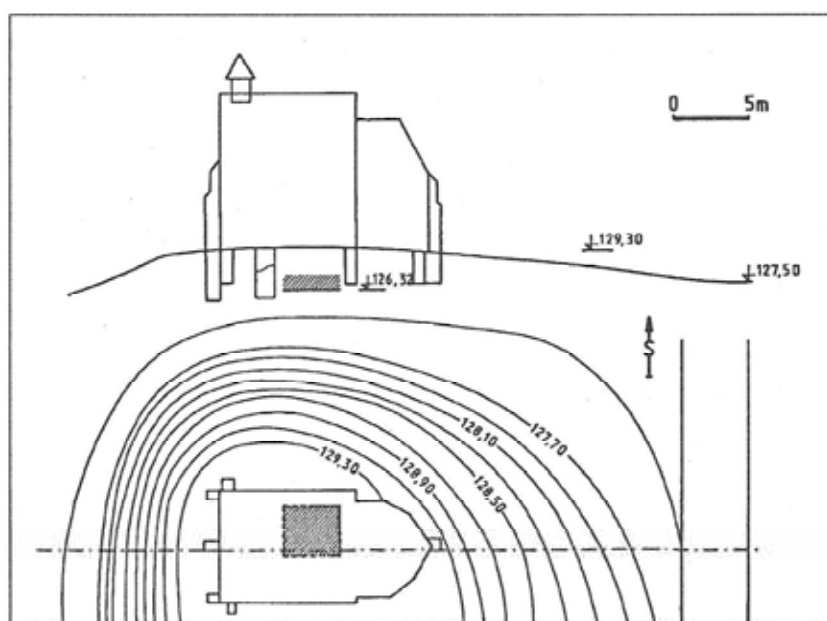
Tretia skupina mohýl sa nachádzala severozápadne od miestnej časti Dedinka pri Dunaji smerom ku katastrálnemu územiu Bernolákova (obr. 2:3). Ich datovanie je veľmi neisté. Z bezprostredného susedstva sú nateraz známe iba sídliskové nálezy maďarovskej kultúry a hrob (?) velatickej kultúry (Bartík - Studeníková - Turčan 1993, 20).

Mohyla I (obr. 3)

stojí na severnom okraji miernej terénnej vyvýšeniny poloblúkovitého tvaru, ktorá je ohraničená vrstevnicou 127 m n. v. (mapa č. 45-11, M 1:50 000, 442:355). Mierne vyvýšený terén bol pôvodne zrejme obtekaný jedným z dnes už vyschnutých ramien Malého Dunaja. Jeho priebeh sa v teréne ešte čiastočne zachoval; smeruje na juhovýchod, kde sa spája so súčasným hlavným tokom.

Obr. 2. Nová Dedinka. Výsek z mapy č. sekcie 4759/1, 1:25 000 s mohylníkmi v katastri obce.
 1 - miestna časť Nová Ves pri Dunaji, Kápolna dűlő; 2 - miestna časť Dedinka pri Dunaji (Sáp), poloha Halomi dűlő; 3 - miestna časť Dedinka pri Dunaji, nezistený názov; 4 - Janíky, výskumom overené mohyly a ich vyznačenie na mape.

Obr. 3. Nová Dedinka. Vrstevníkový plán mohyly I s rezom.

Pôvodný tvar telesa mohylového násypu bol porušený stavbou kostola; južná polovica telesa objektu je prispôbena potrebám recentného cintorína. Profil na severnej a západnej strane však približne zodpovedá pôvodnému tvaru (obr. 3). Pôvodne bola mohyla s kostolom na vrchole označená výškopisným bodom 130 m n.v. (obr. 2:1). Počas výskumu zameraný najvyšší bod je 129,30 m n.v. (pri severnej strane lode kostola). Pôvodná ornica - pochovaný pôdny typ v neporušenej podobe sa počas výskumu zachytil na úrovni 126,64 m n.v., t. j. súčasné prevýšenie je 260 cm. Pôvodná výška mohyly sa presne stanoviť nedá, keďže základné rezy telesom sa nemôžu realizovať. Priemer mohyly, ak vychádzame z vrstevníkového plánu, mohol byť asi 29 m.

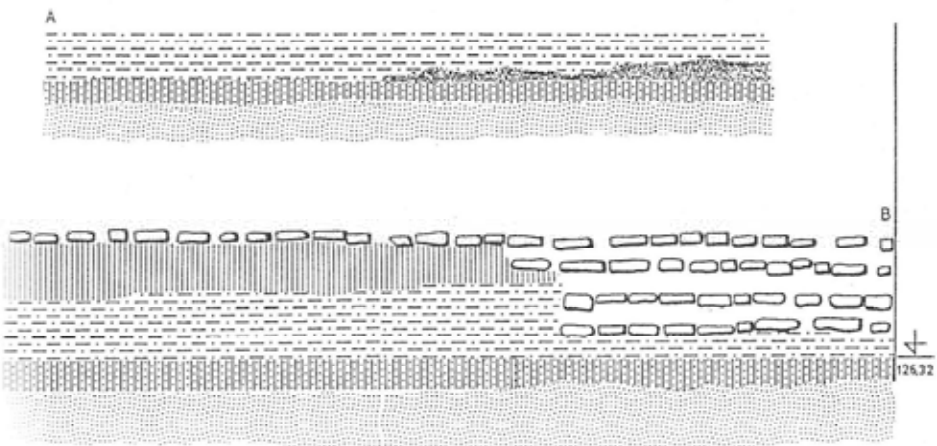
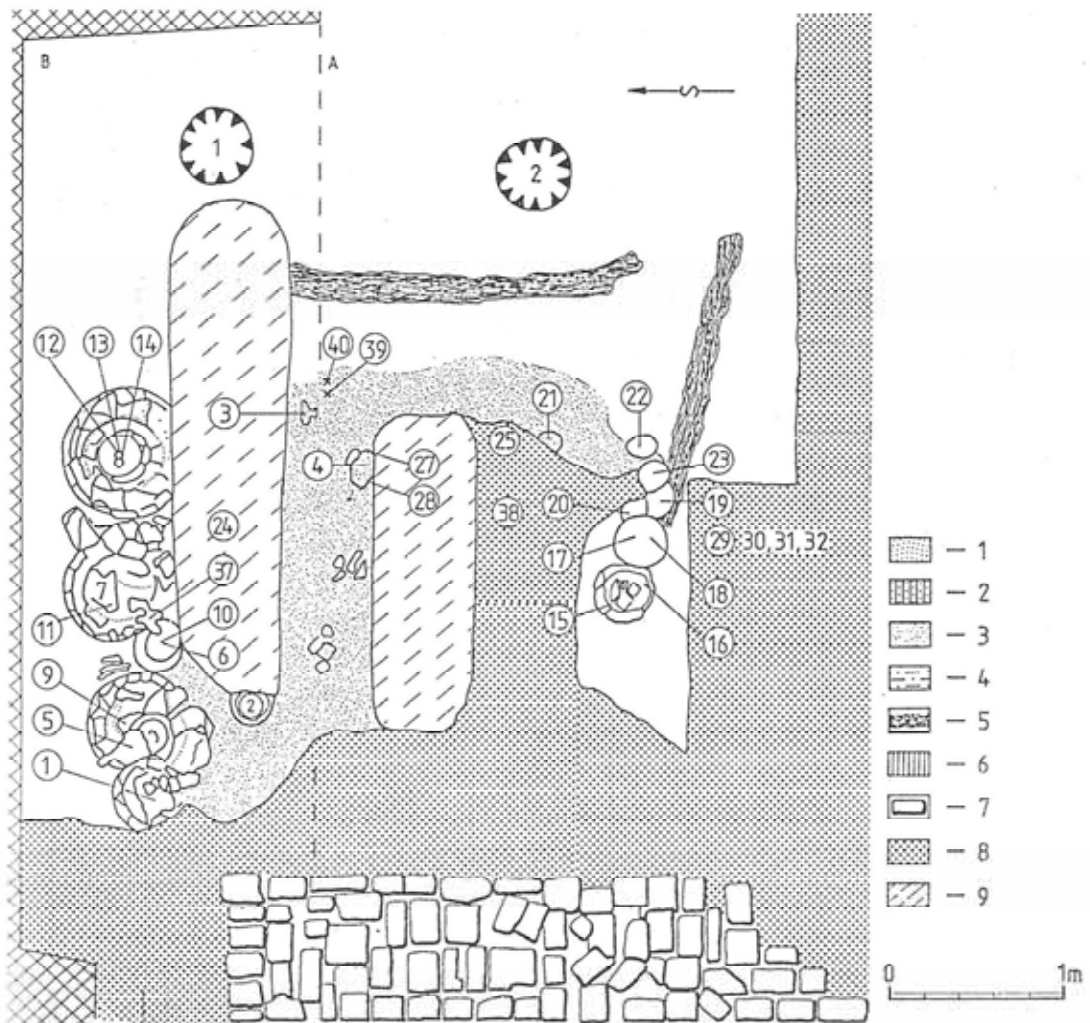
Гробовá komora (obr. 4)

V závere výskumných prác K. Fúryovej sa podarilo zachytiť časť halštatskej amforovitej nádoby v pôvodnom uložení (nádobu č. 1), keď už predtým v stredovekých a novovekých vrstvách sa objavili fragmenty halštatskej keramiky (nádobu č. 33-35).

Výskum hrobovej komory bol plne závislý od možností, ktoré poskytoval priestor lode kostola, a najmä potreba zabezpečenia stability základového muriva. Prvý výkop bol situovaný k severnej stene lode kostola (sonda 1 - 550 x 170 cm); po preskúmaní a zaistení stability sa pokračovalo výkopom súbežnej sondy 2 (550 x 280 cm; s vynechaním kontrolného bloku).

Na ploche sondy 1 pod úrovňou severného základového muriva na úrovni ±127,1 m n. v., t. j. cca 40 cm od posledného radu tehál základového muriva (obr. 4a) v jednom

Obr. 4. Nová Dedinka. Pôdorys porušenej hrobovej komory a rezy A a B. 1 - piesčité podložie; 2 - tzv. pochovaný pôdny typ; 3 - vrstva zo žiaroviska; 4 - piesčito-zemná násypová vrstva; 5 - zvyšky zuhoľnatých trámov; 6 - násypové vrstvy mohyly; 7 - tehly zo základového muriva (stredovek); 8 - stredoveké a novoveké zásypové vrstvy; 9 - novoveké hroby

rade stáli amforovité zásobnice (obr. 5:1). Ich roztláčené vydutia, podobne ako aj časť tanierovitej misy s mesačikovitým idolom (obr. 5:2) boli prerezané novovekým hrobom 1.

Pri porušenej amforovitej zásobnici č. 1 smerom na východ stála amforovitá nádoba č. 5. Obsahovala zrnitú sypkú zeminu a tesne nad jej dnom ležala rozpadnutá, zle vypálená kónická miska (nádoba č. 9). Pri nádobe č. 5 ležali sústredené zvieracie kosti.¹ Ďalej nasledovala široká tanierovitá misa na nôžke (nádoba č. 10). Bol na nej uložený mesačikovitý idol (nálež č. 37) a hrnček (6). Zo zásypu spomenutého hrobu pochádza fragment rovnakého hrnčeka (nádoba č. 24), ktorý s najväčšou pravdepodobnosťou bol taktiež umiestnený na odrezanej časti misy.

Širokú misu (10) čiastočne svojím roztláčeným vydutím prekryvala amforovitá nádoba (7), v ktorej bola uložená rozpadnutá miska (11). Ako posledná v tomto rade na severnej strane lode kostola bola amforovitá nádoba (8). Na vnútornej strane jej stien boli ryhy po vysychajúcej látke hnedooranžového sfarbenia. Blízko jej dna sa našli tri malorozmerné nádoby: miska č. 12 a poglobulaté šálky č. 13-14.

Na dnách nádob č. 5 a 8 sa zachovali zvyšky organického materiálu (rohož?, košík?). Na celej neporušenej ploche bola spevnená zemina - podlaha hrovej komory. V úzkom priestore tvorenom radom amforovitých nádob a profilom pod základmi kostola (obr. 4a) sa nachádzala hlinito-piesčitá zemina približne rovnakého charakteru ako na severnom profile. Iba v tesnom okolí nádob sa našlo niekoľko zlomkov uhlíkov. Ako sa ukázalo v priebehu ďalšieho výskumu práve tu mohla byť severná stena hrovej komory.

Pozdĺž južného okraja sondy v úzkom páse medzi kontrolným blokom a novovekým hrobom 1 bola malá neporušená plocha. Prekryvala ju vrstva so zvyškami z pohrebnej hranice. Tvorila ju popolovitá zemina, množstvo uhlíkov², zlomky spálených kostí (Thurzo 1994), roztavené zlomky bronzu, črepy a časti nádob. Západná hrana novovekého hrobu presekla kónickú misu (nádoba 2), ktorá obsahovala väčšie množstvo kalcinovaných kostí. V blízkosti východného okraja tejto vrstvy ležala miska na nôžke (3) a ďalej od nej - v rámci kontrolného bloku (obr. 4b) - sa našiel fragment železného krúžku (č. 39) a železnej ihlice (č. 40). Okrem toho tu boli črepy z červeno maľovanej nádoby (4). Tesne nad spevňovanou podlahou hrovej komory ležali zlomky nádob č. 27 a 28.

Plocha sondy 2 bola porušená (novoveký hrob 2, jama s ľudskými lebkami), až na menšie nedotknuté časti. Zo zásypu novovekých jám pochádza hlinené koliesko (nálež č. 38) a fragment misky (25). Na menšej ploche so zvyškami žiaroviska boli zlomky kónickej misky (21). Pri južnom okraji výkopu na spevnenej podlahe stála situla (15) s pokrievkou (16) a pri nej ďalšia, pokrievkou prekrytá situla (17, 18). Východne od nich ležali na boku kónická miska (19) a poglobulatá šálka (20). Tretia, značne porušená situla tejto skupiny (23), bola rozložená na rozhraní plochy so zvyškami zo žiaroviska, pôvodnej podlahy hrovej komory a novovekého zásahu. Spolu s ňou sa nachádzali črepy z pokrievky (22), ktorá pôvodne mohla patriť k situle.

Východná časť plochy sônd nebola na úrovni vrstvy s nálcami porušená neskoršími zásahmi. Pôdorysne sa tu zachytili nevýrazné zvyšky dreveného trámu (dĺ. 223 cm, š. 15-16 cm). Mal severojužnú orientáciu a vytváral s podobne zachovaným trámom na južnej strane takmer pravý uhol. Východne od trámu sa však rysovali dve kolové jamky, vzdialené od seba v severojužnej osi 140 cm (K1 - \varnothing 40 cm, hĺ. 83 cm; K2 - \varnothing 40 x 42 cm, hĺ. 81 cm). Mali výraznú tmavosfarbenú výplň; dno zapustené do piesčitého podložia vymazané svetlosivým ilovito-piesčitým výmazom. Situovanie kolových jamiek v rámci predpokladanej hrovej komory nedovoľuje určiť, či boli súčasťou vnútornej - nosnej konštrukcie prekrytia hrovej komory, alebo či boli súčasťou vonkajšej stavby za vý-

Ohr. 5. Nová Dedinka.

- 1 - skupina nádob pri severnej stene hrobovej komory, pod základmi stredovekého kostola;
2 - mesiačikovitý idol v pôvodnej polohe.

chodnou stenou hrobovej komory. Podobnými kolovými jamami je vyznačený vchod do jednej z mohýl vo Vaskeresztesi (Fekete 1985, obr. 4).

Západný okraj hrobovej komory bol nepochybne porušený celý až na piesčité podložie. Pôvodne tu mohli byť uložené tie veľkorozmerné nádoby s červenou maľbou povrchu, ktorých väčšie zlomky použili na spevnenie základového muriva nosných pilierov. Celá južná časť lode kostolíka bola taktiež porušená až na piesčité podložie. V premiešaných vrstvách sa tu našli zlomky z troch hlinených koliesok (38 A-C), časti sitúl (29-33), črepy z tela amforovitej (?) nádoby (36 B) a množstvo atypických črepov z väčších nádob vrátane niekoľkých zlomkov maďarovskej keramiky.

Opis nálezov

(číslovanie zodpovedá číslam v predchádzajúcom texte)

1. Amforovitá nádoba vo fragmentoch. Baňatá forma, kratšie kónické hrdlo. Jednoduché hranenie a tuhovanie vnútornej strany okraja ústia. Rozhranie hrdla a tela v hornej polovici výšky. Materiál hrubozrný, hnedý. Povrch s čiernym vylešteným povlakom. Tuhovaná geometrická výzdoba na hrdle a v hornej časti vydutia.
Rozmery: \varnothing ú. 28,3 cm, v. asi 48,6 cm, max. \varnothing 52,9 cm, \varnothing d. 15,3 cm. Inv. č. AP 34 9158. Obr. 6:2.
2. Miska kónická s dovnútra zatiahnutým ústím. Tehlovohnedý materiál, hnedý leštený povrch, vnútro svetlejšie, vonkajší povrch tmavý. Jednoduchá tuhovaná, pásová výzdoba.
Rozmery: \varnothing ú. 20,1 cm, v. 6,4 cm, max. \varnothing 21 cm, \varnothing d. 6,4 cm. Inv. č. AP 34 744. Obr. 10:11.
3. Miska kónická na dutej nôžke. Z okraja ústia vystupujú 4 protiľahlé plastické výčnelky. Horizontálne hranenie tela. Jemnozrný materiál, hnedočierny. Vysokoleštený povrch.
Rozmery: \varnothing ú. 8,4 cm, max. \varnothing 9,4 cm, v. 6 cm, \varnothing d. 5 cm. Inv. č. AP 34 745. Obr. 10:3.
4. Miska baňatá s krátkym kónickým hrdlom. Tehlovohnedý materiál. Hrdlo, vnútorná strana okraja ústia a dno tuhované. Telo s červenou maľbou povrchu v kombinácii s tuhovanými sústredenými romboidmi.
Rozmery: \varnothing ú. 13,8 cm, max. \varnothing 15,4 cm, v. 7,8 cm, \varnothing d. 4 cm. Inv. č. AP 34 726. Obr. 9:3-3a.
5. Amforovitá nádoba. Jednoduché hranenie a tuhovanie vnútorného okraja ústia. Rozhranie hrdla a tela v hornej polovici výšky. Materiál so zrnitou prímiesou, hnedá až hnedosivá farba. Povrch vyhladený, lesklý čieranosivý povlak. Tuhovaná geometrická výzdoba v podobe trojuholníkov na hrdle a hornej časti tela.
Rozmery: \varnothing ú. 24,4 cm, max. \varnothing 51,2 cm, v. 48,1 cm, \varnothing d. 13,2 cm. Inv. č. AP 34 912. Obr. 6:1.
6. Hrnček. Krátke prehnuté hrdlo. Okraj ústia šikmo presekávaný. Na baňatom tele dvojice šikmých kanelúr, trojuholníkovité plochy medzi nimi vyplnené vkolokovanými krúžkami. Tmavohnedý, zrnitý materiál. Horná časť tela s lesklým povlakom.
Rozmery: \varnothing ú. 12,7 cm, max. \varnothing 13,2 cm, v. 9,2 cm, \varnothing d. 5,8 cm. Inv. č. AP 34 746. Obr. 11:2.
7. Amforovitá nádoba. Vodorovne von vyložený okraj ústia, obojstranne tuhovaný. Rozhranie hrdla a tela v hornej polovici výšky. Materiál zrnitý, hnedočierny. Povrch s čieranosivým lesklým povlakom. Kónické hrdlo ozdobené dvojicami tuhovaných trojuholníkov. Na hornej časti tela tri zväzky tuhovaných zvislých kanelúr prepojených trojicami šikmých kanelúr.
Rozmery: \varnothing ú. 25,8 cm, max. \varnothing 53,4 cm, v. 44,1 cm, \varnothing d. 16 cm. Inv. č. AP 34 911. Obr. 6:4.
8. Amforovitá nádoba. Jednoduché hranenie a tuhovanie vnútorného okraja ústia. Hnedý hrubozrný materiál. Tmavosivý až čierny leštený povrch. Kónické hrdlo a horná časť tela plošne striebřisto tuhovaná.
Rozmery: \varnothing ú. 24,9 cm, v. 50,7 cm, max. \varnothing 54,6 cm, \varnothing d. 16,1 cm. Inv. č. AP 34 913. Obr. 6:3.
9. Misa pologul'atá v zlomkoch. Hnedý materiál so zrnitou prímiesou. Povrch čierny, striebřisté tuhovanie.
Rozmery: \varnothing ú. 18 cm, výška asi 5,4 cm, max. \varnothing 18,7 cm. Inv. č. AP 34 914. Obr. 10:9.
10. Misa kónická s rovno zrezaným okrajom ústia, na nôžke; po obvode ústia aplikované miniatúrne kónické misky, priestor medzi nimi ozdobený zväzkami protiľahlé postavených rýh. Tehlovočervený zrnitý materiál. Povrch vyhladený, tmavohnedý.
Rozmery: \varnothing ú. 37,6 cm, v. 14,2 cm, \varnothing nôžky 16,6 cm, \varnothing aplikovaných misiek 8,4 cm. Inv. č. 34 718. Obr. 11:4.
11. Miska baňatá s krátkym hrdlom. Vnútro hnedé, vyleštené. Vnútorňý okraj ústia, hrdlo a dno tuhované. Telo s červeným povlakom a tuhovanou výzdobou sústredených romboidov.
Rozmery: \varnothing ú. 13,2 - 14 cm, max. \varnothing 15 - 15,4 cm, v. 8 cm, \varnothing d. 3,3 cm. Inv. č. AP 34 747. Obr. 9:1-1a.
12. Misa baňatá s krátkym hrdlom. Vnútro hnedé s lesklým povlakom. Vnútorňý okraj ústia, hrdlo a dno tuhované. Telo s červenou maľbou a tuhovanou geometrickou výzdobou, pozostávajúcou zo sústredených romboidov a nepravidelne členených romboidov.
Rozmery: \varnothing ú. 14 cm, max. \varnothing 15,6 cm, v. 8,2 cm, \varnothing d. 8,2 cm. Inv. č. AP 34 748. Obr. 9:2-2a.

13. Šálka dvojkónického tvaru. Hrotité vypuklé dno. Uško vystupuje ponad okraj ústia. Jemnozrný materiál, povrch vyhladený, leštený, hnedočierna farba. Tuhovaná vonkajšia aj vnútorná výzdoba.
Rozmery: \varnothing ú. 10 cm, max. \varnothing 11 cm, v. 4,8 cm, \varnothing d. 1,4 cm. Inv. č. AP 34 743. Obr. 10:7.
14. Šálka dvojkónického tvaru. Maximálny priemer v hornej polovici výšky. Dno zaoblené. Uško vystupuje ponad okraj ústia. Čierny leštený povrch so sivými okami. Tuhovaný obvodový pás pri okraji ústia.
Rozmery: \varnothing ú. 10,4 cm, v. 5,6 cm, max. \varnothing 11 cm. Inv. č. AP 34 742. Obr. 10:6.
15. Situla. Krátke hrdlo, výrazný lom pleca. Farba hnedosivá; vyhladený a leštený povrch so "smolným" náterom. Hrdlo s tuhovaným obvodovým pásom.
Rozmery: \varnothing ú. 18,4 cm, max. \varnothing 21 cm, v. 20 cm, \varnothing d. 10 cm. Inv. č. AP 34 739. Obr. 7:7.
16. Pokrievka kónická (situly č. 15) s trojuholníkovitým prelamaným držadlom. Tehlovočervený materiál, na povrchu vyhladený. Vonkajší povrch červeno maľovaný a ozdobený tuhovanými kosoštvorcami.
Rozmery: \varnothing 21,3 cm, v. 11,6 cm. Inv. č. 34 749. Obr. 7:6.
17. Situla. Krátke prehnuté hrdlo, ostrá hrana pliec. Materiál s prímiesou veľkozrného piesku. Hnedosivá farba s okami. Vyhladený, leštený povrch, stopy po smolovitom nátere.
Rozmery: \varnothing ú. 22,2 cm, max. \varnothing 23,2 cm, v. 19,7 cm, \varnothing d. 11,4 cm. Inv. č. AP 34 733. Obr. 7:2.
18. Pokrievka nízka, kónická s gombíkovitým držadlom (situly č. 17). Povrch s čiernosivým povlakom a tuhovanou geometrickou výzdobou.
Rozmery: \varnothing ú. 26,5 cm, v. 6,6 cm. Inv. č. 34 740. Obr. 7:1.
19. Misa kónická s ústím dovnútra vtiiahnutým. Sivočierny zrnitý materiál, povrch s čiernym lesklým povlakom. Tuhovaná pásová výzdoba na oboch stranách.
Rozmery: \varnothing ú. asi 16,8 cm, max. \varnothing 18,8 cm, v. 5,4 cm, \varnothing d. 5,2 cm. Inv. č. AP 34 715. Obr. 10:8.
20. Šálka pologuľovitá s vypuklým dnom. Uško vystupuje ponad okraj ústia. Hnedá farba, lesklý povrch. Druhotne žiarom prepálená.
Rozmery: \varnothing ú. 10,6 cm, max. \varnothing 11,1 cm, v. 4,4 cm, \varnothing d. 2 cm. Inv. č. AP 34 728. obr. 10:5.
21. Miska kónická na nôžke s dovnútra vtiiahnutým a slabóhraneným ústím. Štyri protifaľhé výstupky na okraji ústia. Jemnozrný hnedočierny materiál. Povrch vyhladený, leštený.
Rozmery: \varnothing ú. 9,4 cm, max. \varnothing 10,4 cm, v. 6,6 cm, \varnothing nôžky 5,8 cm. Inv. č. AP 34 727. Obr. 10:1.
22. Črepy z kónickej pokrievky (typ ako č. 16). Sivohnedý piesčitý materiál. Vnútro hnedé, vonkajší povrch červeno maľovaný s tuhovanou geometrickou výzdobou (patrí k situle 23).
Rozmery: \varnothing asi 22 cm, zach. v. 5,1 cm. Inv. č. AP 34 729. Obr. 7:3
23. Situla s krátkym, lievikovitým hrdlom, výrazne odsadeným od zaoblených pliec. Hnedý leštený povrch.
Rozmery: \varnothing ú. 15,8 cm, max. \varnothing 17,4 cm, v. 16,4 cm, \varnothing d. 8,1 cm. Inv. č. AP 34 741. obr. 7:4.
24. Črep z tela lunčeka ako č. 6. Sivohnedý zrnitý materiál.
Rozmery: 5 x 4,8 cm. Inv. č. AP 34 721. Obr. 11:3.
25. Misa kónická (fragment). Jemnozrný materiál, čiernosivý. Vonkajší povrch čierny, leštený.
Rozmery: 9,9 x 9,6 cm, zach. v. 5,6 cm. Inv. č. AP 34 716. Obr. 10:10.
26. Miska kónická s dovnútra vtiiahnutým ústím (fragment). Jemnozrný materiál sivej farby. Obojstranné striebřisté tuhovanie, vnútro ozdobené dvojicami žliabkov.
Rozmery: 8,2 x 5,8 cm. Inv. č. AP 34 724. Obr. 10:4.
27. Fragment z tela baňatej misky (typ ako č. 4). Materiál drobnnozrný, vnútorný povrch vyhladený. Vonkajšia strana červeno maľovaná s tuhovanou geometrickou výzdobou.
Rozmery: 7,2 x 5,8 cm. Inv. č. AP 34 725. Obr. 9:4.
28. Fragment nôžky a spodnej časti tela misky (ako č. 3). Jemnozrný materiál, čiernohnedá farba.
Rozmery: \varnothing nôžky 5,1 cm, zach. v. 3,6 cm. Inv. č. AP 34 723. Obr. 10:2.
29. Situla, fragment. Prehnuté hrdlo. Ostro lomené plece. Zrnitý hnedosivý materiál. Povrch sivočierny, vyhladený. Hrdlo a vnútorný okraj ústia po obvodě tuhované.
Rozmery: \varnothing ú. 21,8 cm, max. \varnothing 23,6 cm, v. asi 19,6 cm, \varnothing d. 10 cm. Inv. č. AP 34 730. Obr. 8:5.
30. Situla, fragment. Krátke lievikovité hrdlo. Ostro lomené plece. Materiál hrubozrný, sivý. Povrch vyhladený s ťnavšími ťľakmi, vyleštený. Vnútorný obvod ústia s tuhovaným pásom.
Rozmery: \varnothing ú. 18,6 cm, max. \varnothing 20,8 cm, v. 20 cm, \varnothing d. 10,4 cm. Inv. č. AP 34 732. Obr. 7:5.
31. Situla, fragment. Prehnuté hrdlo, výrazne odsadené plece. Vnútro sivočierne, vonkajšia strana vyhladená, hnedosivá. Pri okraji smolovitý náter.
Rozmery: \varnothing ú. asi 16 cm, max. \varnothing 17,2 cm, zach. v. 7 cm. Inv. č. AP 34 731. Obr. 8:2.
32. Situla, fragment. Ostrý lom pleca. Hrubozrný materiál, vnútro sivé, vonkajší povrch vyhladený, sivočierny.
Rozmery: \varnothing ú. 22,4 cm, max. \varnothing 27,6 cm, zach. v. 9,8 cm. Inv. č. AP 34 732. Obr. 8:3.
33. Tanierovitá misa v zlomkoch. Vnútorné hranenie široko roztvoreného okraja ústia. Sivohnedý zrnitý materiál, na povrchu vypálený do tehlovočervena. Vonkajšia strana a vnútorný okraj ústia červeno maľovaný,

- lesklý. Vnútro s bielou maľbou (engobou). Okraj ústia na vnútornej strane ozdobený dvoma radmi plných trojuholníkov, vnútorná plocha na bielej farbe s tuhovanými pásmi. Hrdlo na vonkajšej strane ozdobené plnými a pásovými tuhovanými trojuholníkmi, na vydutí šikmé tuhované pásy.
Rozmery: \varnothing ú. asi 26 cm, zach. v. 8 cm. Inv. č. AP 34 717. Obr. 12:3.
34. Pokrievka, fragment. Nízky kónický tvar s gombíkovitým držadlom. Hlboko rytá geometrická výzdoba. Sivočierna farba, hrubozrný materiál. Hladený povrch.
Rozmery: 13,8 x 9,3 cm. Inv. č. AP 34 719. obr. 8:6.
35. Pokrievka, fragment. Nízky kónický tvar s gombíkovitým držadlom (ako č. 34). Hrubozrný materiál, sivá farba. Povrch sivočierny, hladený. Zvyšky nezreteľnej tuhovanej výzdoby.
Rozmery: 9,1 x 7 cm. Inv. č. AP 34 720. Obr. 8:4.
36. Nádoba baňatá s krátkym hrdlom, v zlomkoch. Kónické hrdlo, výrazne odsadené od širokého stlačeného vydutia. Hrdlo, vnútorný okraj ústia, spodná časť tela nad dnom tuhované. Povrch tela s červenou maľbou a s tuhovanými trojuholníkovo lomenými pásmi. Materiál jemnozrný sivočierny; hnedý povlak vnútornej vyhladenej strany.
Rozmery: \varnothing ú. 24,8 cm, max. \varnothing 43,1 cm, v. 26 cm, \varnothing d. 10,4 cm. Inv. č. AP 34 722. Obr. 8:1
- 36 A. Drobné črepy z nádoby podobného typu ako č. 36. Nerokonštruovateľné.
- 36 B. Črepy z vydutia amforovitej zásobnice s červenou maľbou povrchu a s tuhovanými trojuholníkovitými motívmi, doplnenými špirálovitými háčkami. Obr. 12:4-6.
- 36 C. Črepy z hrubostenných nádob s červenou maľbou povrchu, druhotne čiastočne prepálené (zo žiaroviska) a zo základov stredovekého muriva (72 ks).
- 36 D. Dve dna nádob, asi sitúl, \varnothing d. 12 cm a 14 cm.
- 36 E. Druhotne prepálený črep z tela misovitej nádoby. Na maximálnom vydutí plastickým zvislým rebrom oddelené dva zväzky žliabkov. Hnedý lesklý povrch, zachované zvyšky striebristého tuhovania povrchu.
Rozmery: 8,1 x 6,5 cm. Obr. 12:7.
37. Mesiačikovitý idol v zlomkovitom stave, zrekonštruovaný. Stál na mise č. 10. Pôvodne zrejme s troma kvadratickými nôžkami. Kvadratické telo, oblúkovité rameno s kolesom so štyrmi špicami a výrazným nábojom. Rameno ukončené hlavičkou barana. Cez hlavičku priečny otvor, ďalší pravidelný otvor medzi zakrútenými rohmi. Výzdoba pozostáva z hlbokých rýh, na tele zostavených do protiahlých trojuholníkov. Hrubozrný materiál, tehlovohnedý. Inv. č. AP 34 734. Obr. 11:1.
38. Hlinené koliesko so štyrmi špicami. Výrazne tvarovaná stredná časť s nábojom a so stredovým otvorom. Hnedý zrnitý materiál, čierny lesklý povlak na povrchu.
Rozmery: \varnothing 10,3 cm, š. náboja 4,5 cm. Inv. č. AP 34 735. Obr. 12:8.
- 38 A-C. Zlomky z troch ďalších koliesok. Analogický materiál ako č. 38. Obr. 12:9-11.
39. Fragment druhotne žiarom porušeného železného krúžku. Oválny prierez.
Rozmery: \varnothing asi 4,1 cm. Inv. č. AP 34 736. Obr. 12:2.
40. Zlomky železnej ihlice s viacnásobne členenou hlavičkou a kónickým zaistovačom. Druhotne žiarom porušená.
Rozmery: zach. dl. 10 cm. Inv. č. AP 34 737. Obr. 12:1.

Nálezová situácia v hrobovej komore bola v takom rozsahu porušená stredovekými a novovekými zásahmi, že jej vnútorné rozmery stanovujeme predpokladom. Vychádzali sme zo skutočnosti, že orientáciu severnej a južnej steny hrobovej komory určovali na jednej strane amforovité zásobnice a na druhej skupina sitúl. Na východnej strane pravdepodobne stenu hrobovej komory vytvárali zvyšky zuhoľnateného brvna. Predpokladané severojužné rozpätie vnútra hrobovej komory sa mohlo pohybovať okolo 350 cm. Zrejme ani západovýchodné rozpätie výraznejšie neprekročilo tento rozmer.

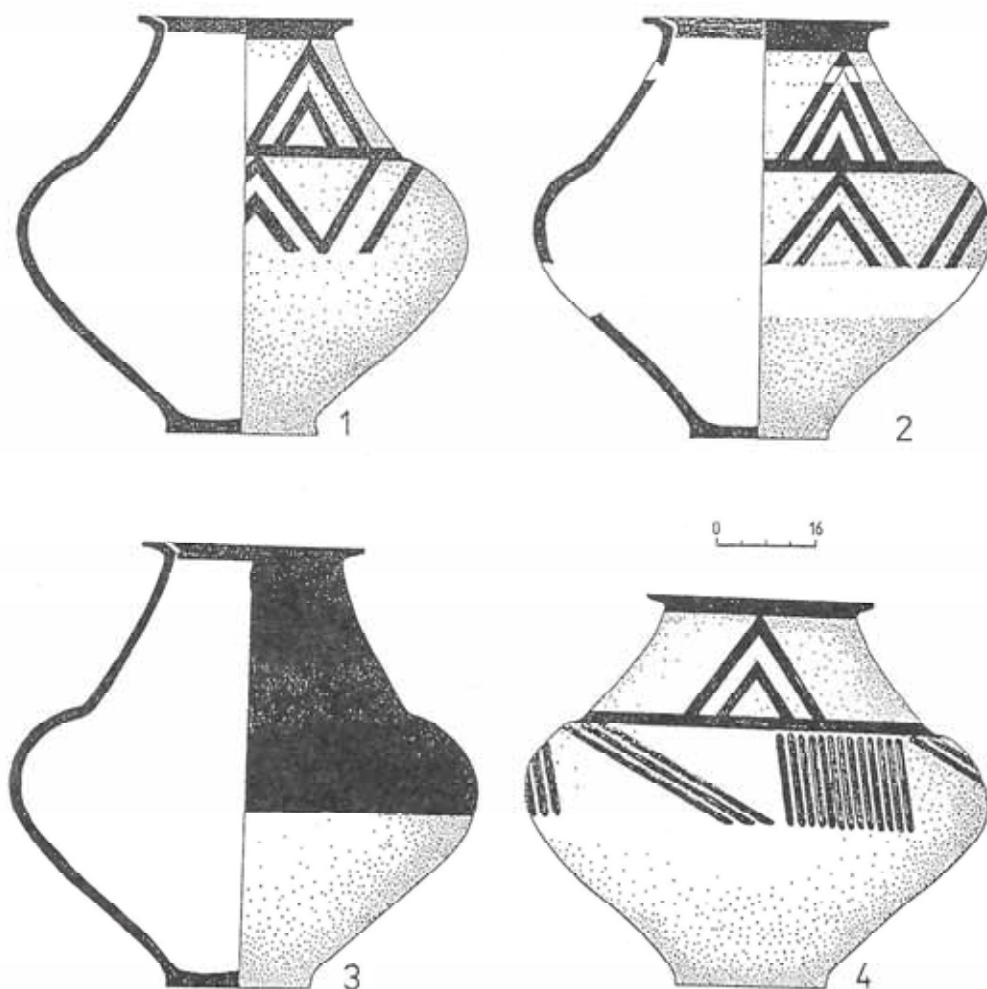
Dno hrobovej komory bolo čiastočne zahľbené do tzv. pochovaného pôdneho horizontu a spevňované. Od piesčitého podlažia ho oddeľovala pomerne tvrdá kompaktná vrstva zeminy. Popolovitá vrstva so zvyškami zo žiaroviska bola do komory prinesená; evidentne je v sekundárnej polohe.

Podľa rozboru malého množstva získaných prepálených kostí ide podľa určenia antropológa (porovnaj rozbor RNDr. M. Thurzu, CSc.) o zvyšky dvoch jedincov: dospelý, robustný (muž) mal sústredené kosti v rozbitej miske č. 2 a okolo nej; mladistvý jedinec (skôr ženského pohlavia) mal prepálené kosti medzi zvyškami z hranice. Zaujímavé je, že medzi spolnotenými zvyškami sa našli aj prepálené kosti lebky drobného živočícha. Pri rozboroch spálených kostrových pozostatkov z halštatských mohýl II a IV v Janíkoch sa takisto vytriedili prepálené drobné zvieracie kosti. To znamená, že by mohlo ísť o

zámerné spálenie na hranici (v čakanských hroboch tej istej lokality sa totiž takéto zvieratá nevyskytli). Ako potrava do hrobu boli uložené časti ovce a menší kus hovädzieho dobytká.¹

K e r a m i k a

Amforovit \acute{e} nádoby. Zrekonštruované amforovit \acute{e} nádoby (obr. 6:1-4) patria k tektonicky vyváženým typom. Majú pomerne štíhle kónické hrdlo, baňaté telo a zúženú spodnú časť tela nad dnom. Rozhranie hrdla a tela je posunuté do hornej polovice celkovej výšky. Táto vyváženosť ich odlišuje od najstarších typov, ale súčasne od výrazne členených amforovitých nádob s neúmerne predĺženým hrdlom a nízkym stlačeným telom, ktoré sú charakteristické pre mladšie nálezové celky. Typickej tektonike tela zodpovedá aj jednoduchá tuhovaná geometrická výzdoba povrchu, rozdelená do troch častí: hrdlo, okraj ústia a horná časť tela. Na dvoch exemplároch sa uplatnili pravidelne usporiadané viacnásobné tuhované pásové trojuholníky, tak na hrdle, ako aj na tele (obr. 6: 1-2). Obi-

Obr. 6. Nová Dedinka. Amforovit \acute{e} nádoby č. 1, 5, 7, 8.

dve nádoby majú najbližšie analógie v mohyle IV v Nových Košariskách (Pichlerová 1969, tab. XIX:1-2), ale aj v starohalštatských celkoch Dolného Rakúska (Pescheck 1945, tab. 11:1, 4).

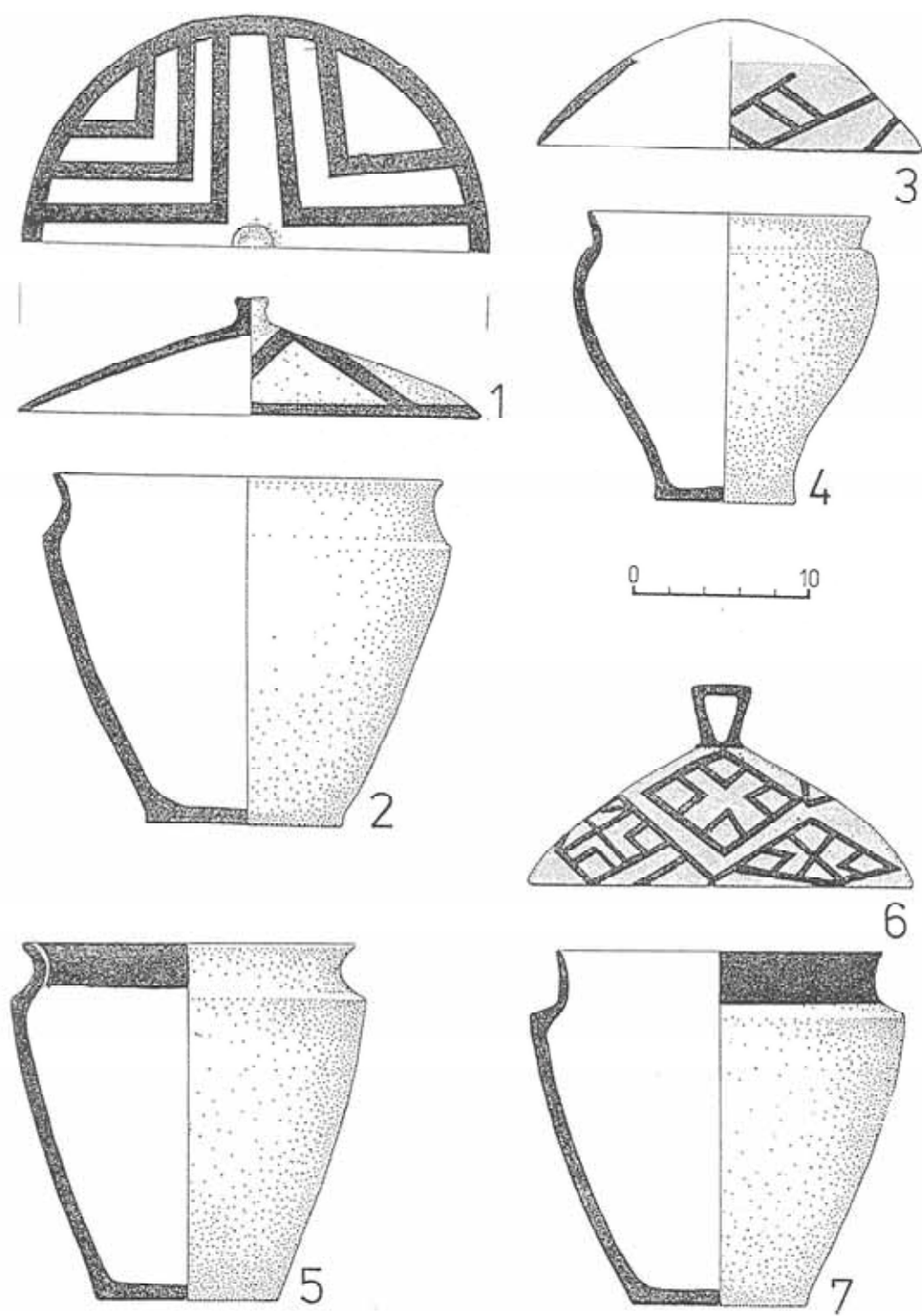
Ďalšia z amforovitých nádob bola na celom povrchu hornej polovice tela prekrytá striebřistým tuhovaním (obr. 6:3). Takéto celoplošné striebřisté tuhovanie povrchu nie je na juhozápadnom Slovensku predbežne doložené, aspoň nie v materiáli kalenderberských mohýl. Výnimkou sú pochopiteľne nádoby s bohatou plastickou výzdobou z mladohalštatských celkov. Naopak, uplatnilo sa v kultúrne odlišnom prostredí - na žiarovom pohrebisku vo Vrádišti (Pichlerová 1960, tab. V:13, VII:13). Analogická výzdoba sa však bežne používala na keramike z mohýl Dolného Rakúska, severnej časti Zadunajska a tiež na južnej Morave (Kerchler 1977, tab. 2-4, 15-21, 36-37; Lázár 1951, tab. XXVII:1b; Eibner-Persy 1980, tab. 1:1,4, 3:9 a i.; Stegmann-Rajtár 1992, tab. 6:1-2, 48:2, 55:1, a i.)

Usporiadanie žliabkovanej výzdoby na tele amforovitej nádoby č. 7 (obr. 6:4) je porovnateľné s výzdobou amforovitých nádob napr. v mohyle 224/1976 v Soproni (Patek 1982, obr. 21:1,2) a jednou z nádob mohyly Mesteri (Lázár 1951, tab. XXV:1). Samotné striebřisté tuhovanie žliabkov, evidované na tejto nádobe, patrí k obľúbeným a často používaným výzdobným prvkom halštatskej keramiky (Vadász 1983, obr. 14). Obzvlášť výrazne pôsobilo striebřisté tuhovanie na červeno maľovanej keramike.

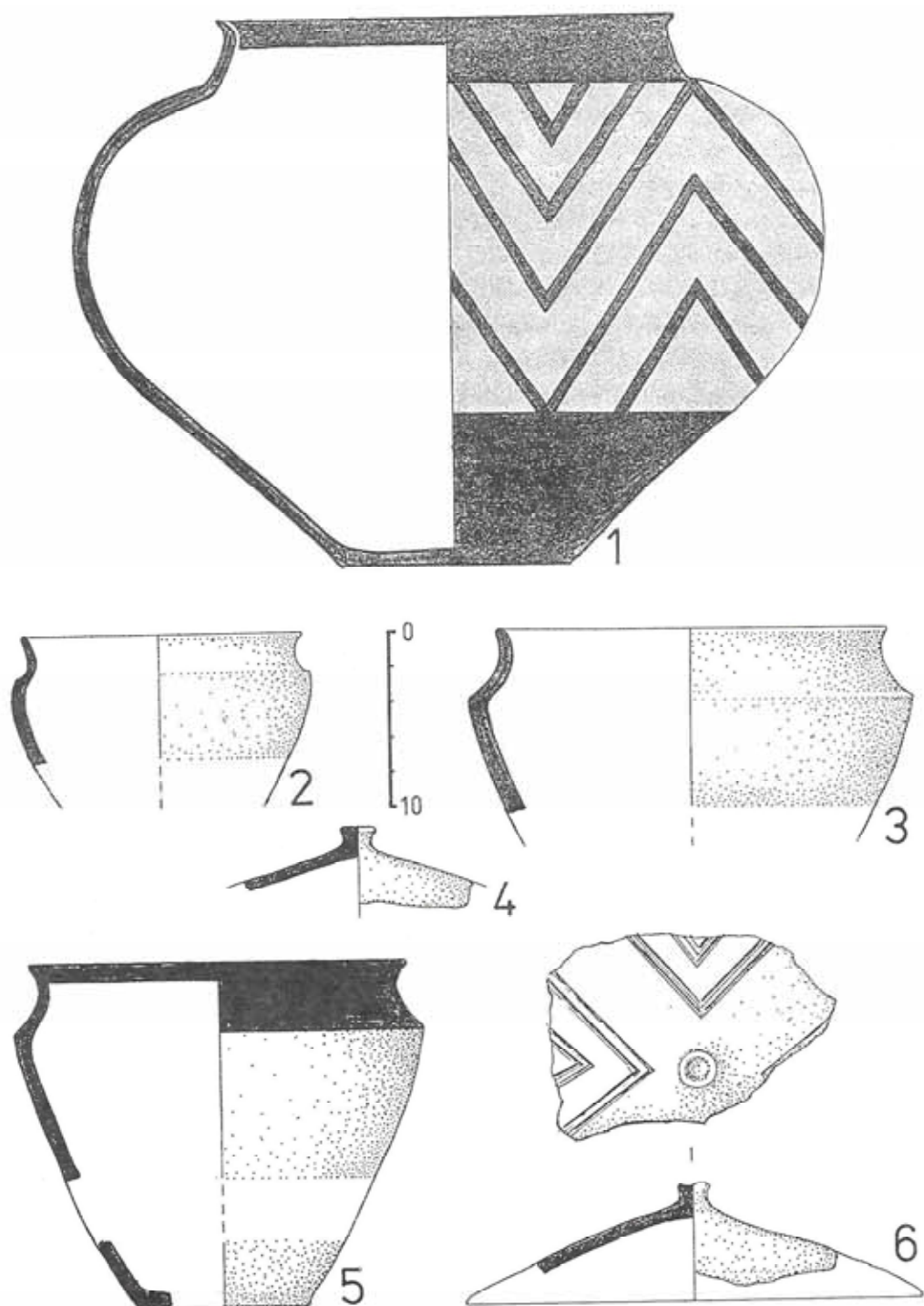
V hrobovom celku boli pôvodne zastúpené aj amforovité nádoby s červenou maľbou povrchu. Mohli byť uložené na západnej strane hrovej komory. Pri stavbe základov nosných pilierov empory použili črepy z týchto nádob. Zväčša sú vo veľmi zlom stave. Niektoré z nich majú jednoduchú grafitovú výzdobu z trojuholníkov. Zmienku si však zasluhujú tri črepy (obr. 12:4-6) s tuhovaným špirálovitým háčikom. Špirála použitá v rôznom prevedení (rytá, plastická, maľovaná) je rozšírená v juho- aj severovýchodoalpском halštatskom prostredí. Všeobecne sa tento motív pripisuje vplyvu juhovýchodného - bosutsko-basarabského kultúrneho okruhu (Dular 1973, 553 n, Eibner-Persy 1980, 85 a iní). Ornament jednoduchého špirálovitého háčiku, zväčša maľovaného na červenom i čiernom podklade má široké uplatnenie na juhozápadnom Slovensku (Dušek 1971, obr. 13:1; Pichlerová 1969, tab. XX:4-5; Studeníková 1987, s. 214 n, tab. 47:1-4, mapa 10) a Transdanubii (napr. Patek 1976, obr. 8, Fekete 1985, obr. 18:1). Tento háčik je čiastočne odlišný od priebežnej špirály, v medzipriestoroch často doplnenej šrafovanými plochami, ktoré sú typické práve pre basarabské výrobky. Preto stojí za úvahu, či sa jednoduché špirálovité háčiky nerozšírili do severovýchodoalpskej oblasti vplyvom východogréckeho orientalizujúceho štýlu, prostredníctvom ktorého prenikol motív koncentrického meandra, meandrovitého háčika, a napokon aj rozeta (Frey 1969, 73 n). Maľovaná špirála je vo východogréckej skupine keramiky bežne zastúpená (Coldstream 1968, tab. 20 a, 21 k-m, 30 e), i keď nedosiahla také široké uplatnenie ako v ostatných skupinách gréckeho orientalizujúceho štýlu (Siegfried-Weiss 1979, 103, obr. 2).

Nádoba s krátkym hrdlom a výrazne odsadeným baňatým telom (obr. 8:1) patrí k tým keramickým formám, ktoré sa stali pomerne bežnou súčasťou hrobových celkov severovýchodoalpskej halštatskej oblasti od počiatkových fáz vývoja. V rámci kalenderberskej kultúry má väčšina známych exemplárov červeno maľovaný povrch, doplnený grafitovým geometrickým, ojedinele aj figurálnym vzorom. Nádoba č. 36 má najbližšiu analógiu v nálezovom celku mohyly 28 v Soproni (Eibner-Persy 1980, tab. 35:5). Čiastočne odlišnú profiláciu a výzdobu majú ďalšie analógie z tohto pohrebiska (Patek 1976, obr. 5; Eibner-Persy 1980, tab. 85).

O mimoriadnej obľube tohto typu nádob v Burgenlande, ale najmä v Dolnom Rakúsku svedčia napr. analógie z mohýl II, III a VII vo Feichtenboden-Fischau (Szombathy 1924, tab. I; 653, IV: 707, V: 734, IX: 811-812), z mohyly II v Bernhardstahle (Kerchler 1977, tab. 11:1), ako i z hrobov staršieho horizontu pohrebiska v Statzendorfe (Dungel

Obr. 7. Nová Dedinka. Situly (č. 15, 17, 23, 30) a pokrievky (16, 18, 22).

Obr. 8. Nová Dedinka. Hrnec (36), situly (29, 31, 32) a fragmenty pokrievok (34, 35).

1937, obr. 78,84). Na mohylníku v Nových Košariskách dokonca vystupujú okrem základného typu (Pichlerová 1969, tab. XII: 1, XIII: 1) aj v ďalších variantoch. Pomerne početné sú aj v náplni horákovskej kultúry (Podborský 1980, tab. VII: 1-5).

Situly reprezentujú novotvar v rámci halštatskej keramickej tvorby, bez evidentných predlôh v období popolnicových polí. Ako plne vyvinutá forma sa objavujú až v najstarších nálezových celkoch a prežívajú do mladohalštatského obdobia. Mimoriadne frekventované sú najmä v hrobách pod mohylami severovýchodoalpskej oblasti a vystupujú v najrozličnejších variantoch. A to od ostro členených typov, až po zaoblenejšie formy a bežne sa vyskytujú aj tvary s výzdobou na pleciach. Centrum ich početného výskytu je najmä v rámci kalenderberského územia, i keď rôzne lokálne varianty a formy sa sporadicky dostali do severoadriatickej oblasti (Frey 1969, 12), Čiech a južného Nemecka.

Podobne ako v mohyle v Novej Dedinke sú situly v hrobách pod mohylami prekryté pokrievkami (obr. 7:1-4, 6-7). Podľa mapy rozšírenia (Dobiat 1980, obr. 14) je tento zvyk charakteristický najmä pre severovýchodoalpskú oblasť.

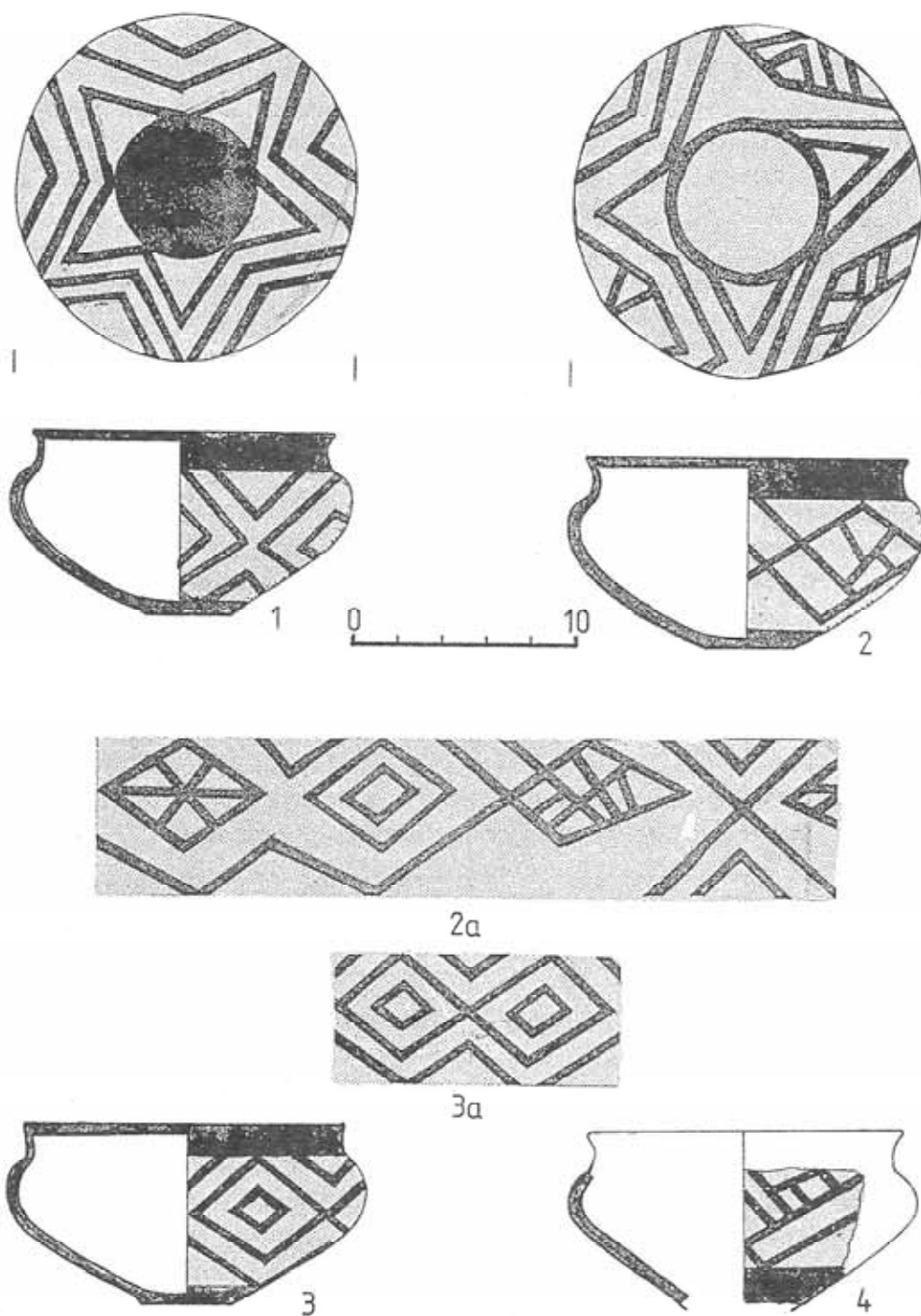
Zo siedmich exemplárov v hrobe iba jedna situla má zaoblené telo (obr. 7:4), ostatné majú ostrý lom vydutia. Okrem sporadického jednoduchého pásového tuhovania hrdla či okraja ústia sa na troch z nich zachoval smolný náter (č. 15, 17, 31). Takáto úprava povrchu nejakým špeciálnym štetcovitým nástrojom je typická najmä pre situly a pokrievky sitúl (Eibner-Persy 1980, 54, Dobiat 1980, 129) a je rovnako rozšírená ako samotný keramický výrobok. Zmienku si zaslúži skutočnosť, že v tomto hrobe je až sedem sitúl, pričom zo zásypu pochádzajú dná dvoch ďalších (?). Pokiaľ ide teda o počet sitúl v hrobe, rovnako bola vybavená iba mohyla IV vo Feichtenboden-Fischau (Szombathy 1924). O jednu menej mala mohyla III v Nových Košariskách a mohyla VI, v ktorej bolo však viac pohrebov (Pichlerová 1969, 160).

Misy a misovité nádoby v hrobovom celku tvoria najvariabilnejšiu skupinu. Len misy na nôžke vystupujú v troch variantoch. Samotný princíp kónickej nôžky nadväzuje na miestne tradície obdobia popolnicových polí (Scheibenreiter 1954, tab. 50:2; Patek 1968, tab. XVI: 13, CIII: 4; Maráz 1979, obr. 15:5). V priebehu doby halštatskej - ako reprezentant domáceho pôvodu - nepochybne preberajú misy na nôžke rôzne prvky, majúce svoj pôvod napríklad v severoadriatickej oblasti.

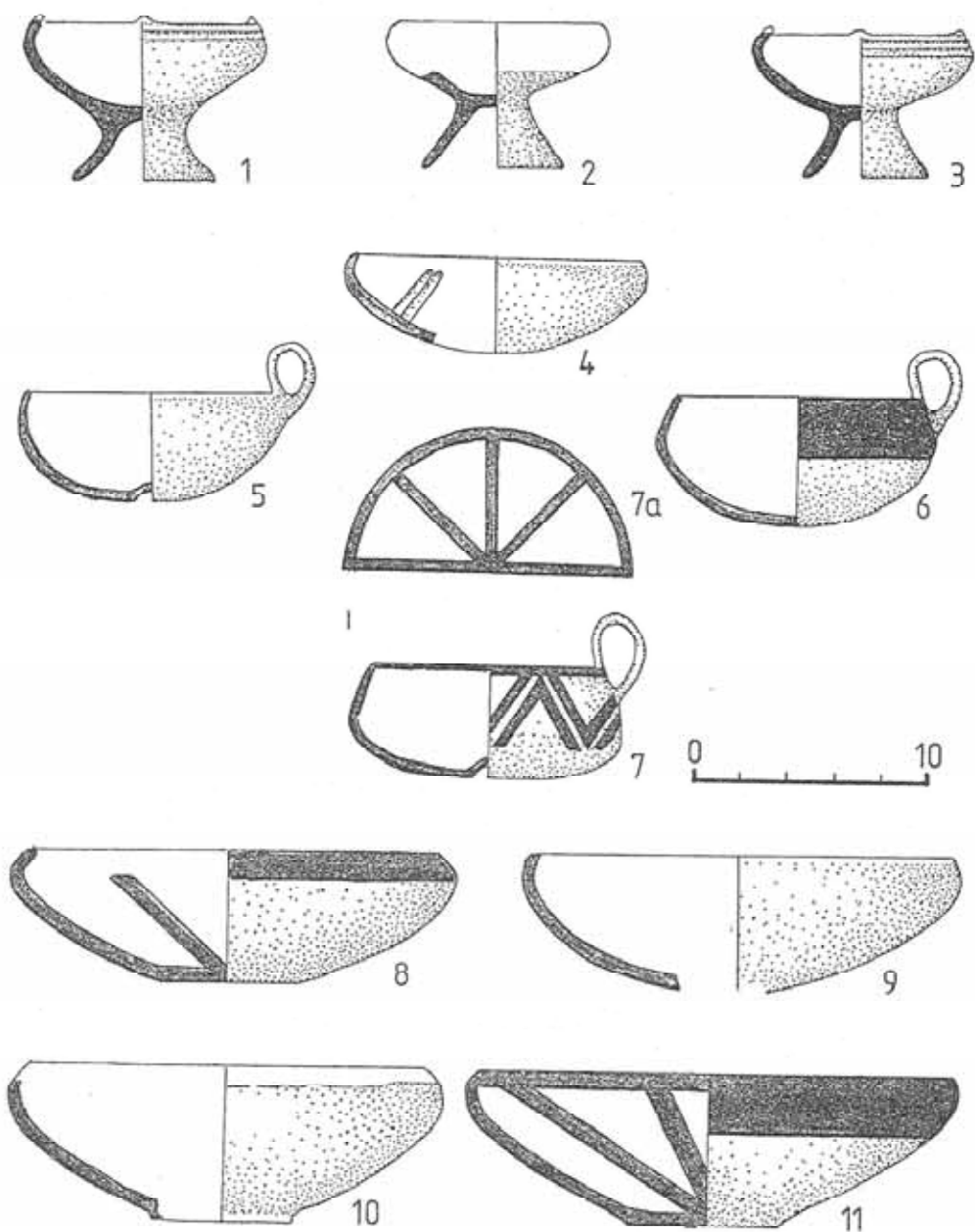
Kónické misy s dovnútra vtiahnutým ústím na nôžke a s horizontálnym žliabkovaním vonkajšieho obvodu ústia (obr. 10:1-3) majú paralely na pohrebisku v Soproni (Eibner-Persy 1980, tab. 19:3, 45:2, 66:2-4), ale aj v nálezových celkoch štajerského Kleinkleinu (Dobiat 1980, tab. 13:6, 22:9, 91:7). Hroby, z ktorých tieto analógie pochádzajú, patria k staršej fáze obidvoch pohrebísk. Drobné plastické výstupky z okraja ústia misiek z Novej Dedinky môžeme označiť za pomerne výnimočný prvok v severovýchodoalpskej oblasti. Výrazné výstupky sa uplatnili na celkom odlišných typoch misovitých nádob. Podobnú misku z východoslovenskej Stretavky uvádza Miroššayová (1987, tab. IX: 4), avšak s neskorým kušanovickým materiálom.

Staršie súvislosti vykazujú nielen horizontálne žliabkované exempláre, ale aj jednoduché kónické misy so zatiahnutým ústím bez výzdoby, resp. so žliabkovanou a rytou výzdobou nielen na mohylníku v Soproni (Eibner-Persy 1980, tab. 79:1-2; Patek 1982, obr. 20:19, 21-25, 26:4; Patek 1991, obr. 7:1-2), ale napríklad aj vo Feichtenboden-Fischau (Szombathy 1924, tab. III: 687, XIV: 929) a Krensdorfe (Pescheck 1943, tab. 1:3).

Druhý variant mis na nôžke v hrobovom celku reprezentuje široko roztvorená tanierovitá misa (pôvodne na nôžke) zachovaná vo fragmentoch (obr. 12:3). Vnútorň okraj ústia má dvojnásobne hranený. Vonkajší povrch a hranené ústie je pokryté červenou maľbou. Grafitová výzdoba pozostáva s pásových vzorov, spomedzi ktorých sú najvýraznejšie plné trojuholníky, nanesené vo dvoch radoch nad sebou na vnútorň hranený okraj

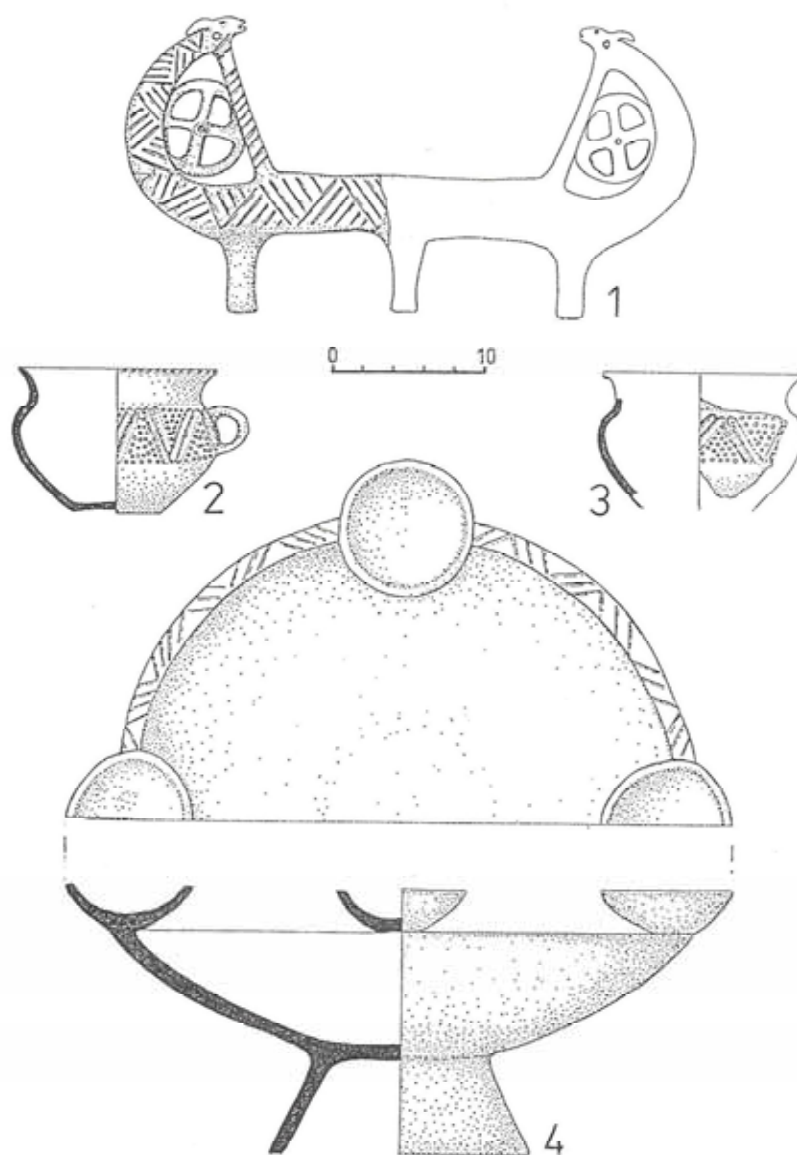
Obr. 9. Nová Dedinka. Červeno maľované misky (4, 11, 12, 27) s rozvinutou výzdobou nádob č. 4 a 12.

Obr. 10. Nová Dedinka. Misky na nôžke (3, 21, 28); šálky (13, 14, 20); kónické misky (2, 9, 19, 25, 26).

ústia. Na vonkajšej strane hrdla sa striedajú plné trojuholníky s jednoduchými trojuholníkovito lomenými pásmi.

Podobné typy tanierovitých mís s rôznymi obmenami sú obvyklou súčasťou keramickej náplne hrobov pod mohylami v Burgenlande a Dolnom Rakúsku (Szombathy 1924, tab. 6: 743, 7:771, 10:878; Pescheck 1945, tab. I:7, IV:4, V:2; Kerchler 1977, tab. 12:2-3,

Obr. 11. Nová Dedinka. Mesiačikovitý idol, kalenderberské hrnčeky (6, 24) a misa na nôžke (10).

13:3, 30, 32:1). Na tomto variante misiek sa v rámci nálezov z mohylníka v Nových Košariskách uplatnili také prvky (porovnaj štat. tab. na s. 167 - Pichlerová 1969), ktoré nepochybne mali kultový charakter. Niektoré z nich pritom vykazujú nadregionálne súvislosti (Studeníková 1987, 165 n).

Na náleze z Novej Dedinky je singulárnym výzdobným prvkom biela maľba vnútra povrchu misy, na ktorú sa nanášali grafitové vzory. Vysoký lesk maľby a jej nanášanie pred vypálením pripomína bielo maľovanú keramiku z hornodunajských lokalít západohalštatského okruhu (Dämmer 1978, 29, 49, 56). Táto však smerom na východ najďalej prenikla do Hallstattu, avšak v oveľa neskoršom období. Vo východoalpском prostredí

okrem bielo maľovaných hrdiel amforovitých nádob z hrobu 20 z Kleinkleinského Grelwaldu, (Dobiat 1980, 129, tab. 63, 64:1) sme ďalšie exempláre nezaznamenali. Uvedený hrobový celok je datovaný do druhej fázy pohrebiska v Kleinkleine a tak synchronizovaný s horizontom Stična - Novo mesto 1.

Tretí variant, kónická široko roztvorčná misa na nôžke, je v severovýchodoalpском prostredí frekventovaný keramický výrobok. Zriedkavejšie sú však exempláre s aplikovanými miniatúrnymi miskami na rovno zrezanom a rytom okraji ústia (obr. 11:4), a aj tieto sa koncentrujú priamo na územie kalenderberskej kultúry. Po obvode ústia sa tu často kombinujú misky s vodnými vtáčikmi, resp. na okraji sa uplatnili iba plastiky vtáčikov (Szombathy 1924, tab. VI: 747, XI: 953, XIV: 928; Pichlerová 1969, tab. XVII: 1; Stadler 1977, obr. 178; Eibner-Persy 1980, tab. 26-27). S určitými výhradami možno snáď aj misky s aplikovanými miskami zaradiť medzi výrobky typu pseudokernos aspoň preto, že na materskej pôvodnej nádobe sa uplatnili rovnaké typy miniatúrnych napodobení. Otázkou je, či všeobecne možno pseudokernosy severovýchodoalpskej oblasti považovať za výsledok vplyvu severotalienských výrobkov aspoň v rovine duchovnej (Siegfried-Weiss 1979, 62 n), alebo či v prípade misiek ide o domáce korene, obohatené novými impulzami z juhu (v severnom Taliansku sa namiesto snečných vtákov uplatnili koníky).

Na miske z Novej Dedinky stál mesiačikovitý idol (obr. 11:1) a pôvodne aj dva kalenderberské hrnčeky (obr. 11:2-3). Po prvýkrát tak aj na juhozápadnom Slovensku máme zachytenú typickú kalenderberskú trojicu, charakteristickú najmä pre hroby niektorých bohatých žien (Feichtenboden-Fischau - mohyla V, XII; Sopron - mohyla 27, 80, 131, 224; podrobnejšie k problematike - Teržan 1986, 228).

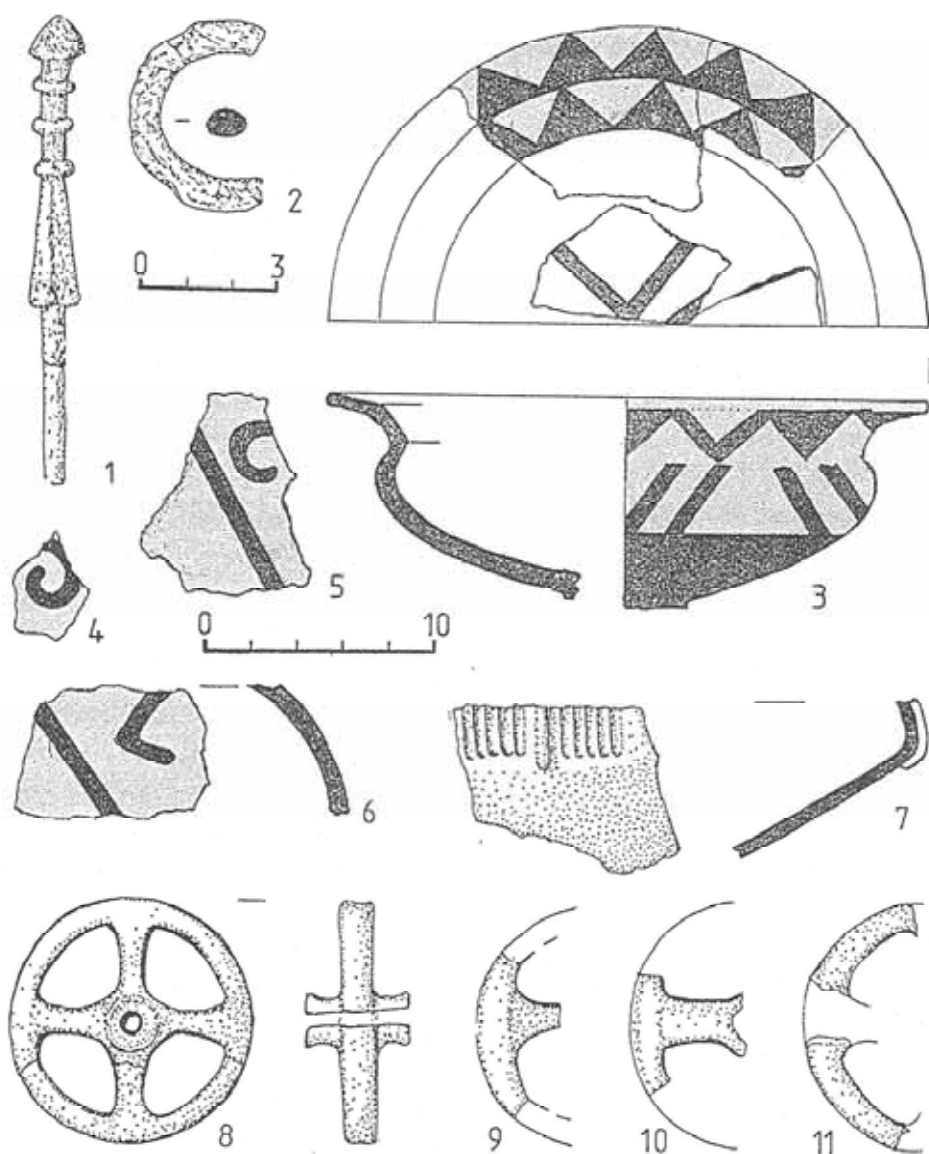
K misovitým nádobám patrí azda aj fragment z vydutia (obr. 12:7), ozdobený dvoma zväzkami zvislých žliabkov, vzájomne oddelených zvislým rebrom. Ako analógie možno uviesť nálezy zo starších hrobových celkov (Lázár 1951, tab. XXVI:3; Pichlerová 1969, tab. XVII:3, 11, XXI:3-4, XXXIII:3). Samotná výzdoba sa však používala na podobných misovitých nádobách aj v mladohalštatskom stupni (Vadsász 1983, obr. 19; Fekete 1985, 18:3, 6-7) vrátane sídlisk na juhozápadnom Slovensku (Kraskovská 1962, obr. 8:9; Chorvátsky Grob - nepubl.).

V Burgenlande, Dolnom Rakúsku a na južnej Morave medzi obľúbené keramické výrobky patria baňaté misky s krátkym hrdlom (Pescheck 1945, tab. 22:6-7; Podborský 1963, 38; Kerehler 1977, tab. 31:1, 35:1; Stegmann-Rajtár 1992, tab. 43:4, 6). Exempláre z mohyly (obr. 9:1-4) sú vyrobené rovnakou technikou vrátane povrchovej úpravy, iba vo výzdobných motívoch sú menšie odchýlky. Vonkajší povrch pokrýva červená maľba, na hornej a dolnej strane ohraničená grafitovým pásom. Na tele sú grafitové geometrické vzory, medzi ktorými prevažuje motív kosoštvorca v rôznych obmenách. Samotný motív kosoštvorca je po rôznych kombináciách trojuholníkov, druhým najrozšírenejším geometrickým vzorom na severovýchodoalpskej keramike. Z juhozápadného Slovenska je známy na rovnakých keramických tvaroch v chronologicky starších (Chorvátsky Grob, objekt 11), a mladších nálezových súvislostiach (Janíky - mohyla IV).

Jednoduché kónické misky s dovnútra vtiahnutým ústím (obr. 10:4, 8-11), s rovným alebo zaobleným dnom majú jednoduchú výzdobu (príp. sú bez výzdoby) a dajú sa tak charakterizovať skôr ako starobylé tvary.

Tri šálky (obr. 10:5-7) reprezentujú v podstate najrozšírenejšie keramické typy malých rozmerov v hrobových celkoch pod mohylami. Pre jemnejšie chronologické triedenie nie sú vhodné.

Hrnčeky (obr. 11:2-3). O vzájomnom vzťahu hrnčekov s mesiačikovitým idolom a misou na nôžke bola zmienka vyššie. Dvojica hrnčekov v tejto trojici zastupuje obvyklú dvojíťú nádobu. Okrem toho si zmienku zaslúži skutočnosť, že namiesto klasickej - plas-

Obr. 12. Nová Dedinka.

1 - ihlica, 2 - krúžok, 3 - črepy z misy (33) - rekonštrukcia,
 4-6 - črepy z červeno maľovaných amforovitých nádob (36 B),
 7 - fragment z misy (36 E), 8-11 - kolieska (38). 1-2 - železo, ostatné hlina.

tickej kalenderberskej výzdoby sú ozdobené výzdobou, ktorá bola mimoriadne rozšírená najmä na juhozápadnom Slovensku. Trojuholníkovito lomené žliabky doplnené krúžkami či jamkami sa uplatnili na rôznych kalenderberských hrnčekoch, väčších hrcovitých a misovitých nádobách s uškom a bez neho (Paulík 1956, tab. I:4; Studeníková 1984, obr. 11, 22:2, 9; Romsauer 1986, tab. 5:10).

Mesiačikovitý idol (obr. 11:1) má základné rysy typické pre tieto voľné plastiky: koleso, realisticky sformovaná hlavička barana, doplnená dvoma otvormi pre doplnky (vý-

zdobu ?). Popri dnes už veľkom množstve fragmentov i celých kusov, na sídliskách juhozápadného Slovenska sa prvýkrát takto nachádza aj v hrobovom celku (ďalší exemplár sa už našiel v Janíkoch). Nález v hrobe tak potvrdzuje totožnosť pohrebných zvyklostí na celom kalenderberskom území.

Hlinené koliesko a fragmenty ďalších troch (obr. 12:8-11) boli pôvodne súčasťou modelu hlineného vozíka. Všetky kusy pochádzajú z novovekých zásypových vrstiev v hrovej komore. Z uvedených dôvodov sa nepodarilo objaviť či identifikovať ďalšie predmety, ktoré mohli pôvodne tvoriť súčasť vozíka. Preto je ťažké rozhodnúť, či ide o model slnečného vozíka s nádobou, model pohrebného voza, alebo jednoducho o zoomorfnú plastiku na kolieskach. Hlinené modely vozíkov sa priamo v hrobách východoalpskej halštatskej oblasti neobjavili. Môžeme preto uvažovať buď o podobnom modeli, aký sa našiel v hrobách na lokalite Kánya z obdobia popolnicových polí (Csalog 1943, tab. VI: 1a-b), prípadne o exemplároch z územia medzi Bolognou a Tarquiniou, ktoré sú datované od polovice 9. stor. do 7. stor. p. n. l. (Woytowitsch 1978, 67 n). Zo slovinských halštatských lokalít pochádzajú plastiky koníkov na plných kolieskach (Spitzer 1973, tab. 1; Dular 1978, tab. XXIX:1), opäť s analógiami v severnom Taliansku.

Vo východoalpskej oblasti sú pomerne početné modely bronzových vozíkov. Okrem známeho exempláru zo Strettwegu (Modrijan 1974-1977, tab. 50-51) sú to nálezy z juhoštajerského Radkersburgu (Egg 1986, obr. 9) a severnejšieho Kirchbergu an d. Raab (Aigner-Foresti 1980, 100). Z bosutsko-basarabského okruhu pribudol popri náleze z Orastie, vtáčí vozík z Bujoru (Moscalu Beda 1991, 197 n, obr. 8-11). Model pohrebného vozíka s koňmi je rekonštruovaný aj z jedného hrobu vo Frögu (Egg 1987, obr. 5). B. Teržan (1990,89) upozorňuje, že súčasťou bronzového vozíka modelu sú aj predmety z hrobu 6 v Jánosháze (Lázár 1955, tab. XXX:17, XXXI: 12-14).

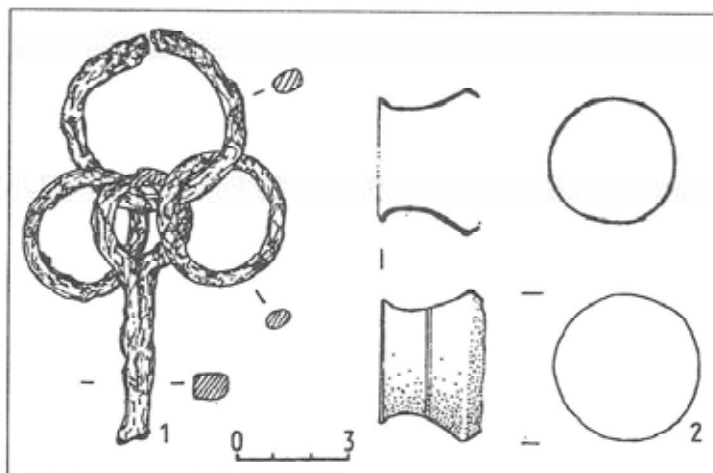
Používanie pohrebných vozov počas ceremoniálov v kalenderberskej kultúre jednoznačne potvrdzujú vyobrazenia na keramike (Gallus 1934, tab. 2:1-6, 6:1-3, 7:1-2, 8:1-2, 9; Felgenhauer 1962, obr. 1-2). Prítom skutočný voz, resp. jeho časti, sú zatiaľ doložené iba v jedinom prípade (Somlóvásárhely - Horváth 1969, obr. 7). Ako z uvedeného prehľadu vyplýva, jednoznačne prevažujú vo východoalpskej oblasti modely vozíkov (kovové) nad skutočnými vozmi v hrovej výbave. Preto aj prítomnosť koliesok v hrobe v Novej Dedínke dokladá rozšírený zvyk ukladať do hrobu namiesto skutočného voza jeho napodobeninu.

Z hľadiska rozšírenia nálezov vozov, resp. ich súčiastok, je dôležitý nález železného zákolníka na smolenickom Molpíre (súkr. zbierka - č. SM 180) a bronzové kovanie - plášť náboja dvojkónického tvaru z modelu vozíka (súkr. zbierka - č. SM 041), obr. 13.

Kovové predmety

Zlomkovito zachovaný železný krúžok (obr. 12:2) sa mohol používať na rôzne účely. V hrobách sa však najčastejšie takéto krúžky vyskytujú ako súčasť konského postroja, resp. jeho častí.

Železná ihlica s viacnásobne členenou hlavičkou a kónickým zaistovačom na křčiku (obr. 12:1) predstavuje typickú súčasť výbavy hrobov mužov. Ihlice s viacnásobne členenou hlavičkou sa vyskytujú bežne v celej východoalpskej halštatskej oblasti, ako aj na území severného Talianska. Od ich súpisov a zmapovaní (Gabrovec 1968, mapa 1; Guidi 1983, tab. 27 B, 28 - 34) takmer každý nový výskum hrobu muža prináša nový exemplár, nehovoriac o sídliskových nálezoch. Typológia ihlíc, ktorú vypracoval A. Guidi (tab. 2:1-18), v závislosti na nálezovom fonde juhovýchodoalpskej oblasti a pohrebiska v Hallstatte, nevyčerpá celú škálu typov hlavičiek ihlíc, najmä nie nálezov zo severo-

Obr. 13. Smolenice-Molpír.
1 - železný zákolník (?).
2 - fragment z náboja
modelu vozíka (bronz).
Súkromná zbierka.

východoalpskej oblasti. Ihlice tohto typu sa používali v priebehu celého 7. stor. p. n. l. a sú zachytené aj v nálezoých celkoch datovaných na začiatok 6. stor. p. n. l.

V porušenej hrobovej komore mohyly I v Novej Dedinke boli pochovaní dvaja jedinci (Thurzo 1994). Jednému z pochovaných - mužovi - mohla patriť vyššie spomínaná ihlica a zrejme časť keramiky, ako i krúžok. Druhej pochovanej osobe - žene - možno bezpečne pripísať len tzv. kalenderberskú trojicu. Pravdepodobne ide o súčasné pochovanie oboch jedincov, aspoň nálezová situácia v rámci hrobovej komory tomu môže nasvedčovať.

Charakter keramických milodarov (typy a ich výzdoba), ako vyplynulo z rozboru jednotlivých nádob, je pomerne jednotný. Ide o tvary a výzdobné prvky, ktoré majú v prevažnej väčšine analógie v starších hrobových celkoch. Hrob môžeme synchronizovať s náplňou mohýl III a IV v Nových Košariskách, s nálezmi pod mohylou 27, 224/1976, 131/1971 a 73/1971 v Soproni. Znamená to, že by mohol patriť do druhej polovice starohalštatského stupňa na juhozápadnom Slovensku (Studeníková 1987, tab. 1).

POZNÁMKY

¹ Archeozoologické nálezy určila RNDr. A. Šečáková, Prírodovedné múzeum SNM Bratislava: úlomok skapule z fossa articularis - Bos primigenius f. taurus; humerus sinister - Ovis musimon f. aries; ulna sinister - Ovis alebo Capra; radius sinister - Ovis alebo Capra; stavce a rebrá - Ovis alebo Capra. Okrem úlomku, ktorý patrí hovädzemu dobytku, všetky ostatné kosti sú z jedného jedinca, s najväčšou pravdepodobnosťou ide o ovcu (Ovis musimon f. arie).

² Určenie paleobotanických zvyškov urobil (†) RNDr. E. Krippel, CSc. zo SAV, Bratislava. Všetky určované vzorky dreva pochádzajú z duba (Quercus).

LITERATÚRA

- AIGNER-FORESTI, L. 1980: Der Ostalpenraum und Italien. Ihre kulturellen Beziehungen im Spiegel der anthropomorphen Kleinplastik aus Bronze des 7. Jhs. v. Chr. Firenze.
- BARTÍK, J. - STUDENÍKOVÁ, E. - TURČAN, V. 1992: Prieskum v Novej Dedinke. AVANS v r. 1992, 20.
- COLDSTREAM, J. W. 1968: Greek Geometric Pottery. A survey of the local Styles and their Chronologie. London.
- CSALOG, J. 1943: Hallstattzeitliche Wagenurne aus Kánya, Kom. Tolna, Ungarn. AÉ III, 41-49.
- DÄMMER, H. - W. 1978: Die bemalte Keramik der Heuneburg. RGF 37. Mainz am Rhein.
- DOBIAT, C. 1980: Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Kleinklein und seine Keramik. Schild von Steier. Beiheft 1. Graz.
- DULAR, J. 1973: Bela Krajina v starohalštatskem období. AV 24, 544-591.
- DULAR, J. 1978: Podzemelj. Katalogi in monografije 16. Ljubljana.
- DUNGEL, A. 1937: Die Flachgräber der Hallstattzeit bei Stanzendorf in Niederösterreich. MPK II, Wien.
- DUŠEK, M. 1971: Slovensko v mladšej dobe halštatskej. SLA 19, 423-464.

- EGG, M. 1986: Zum "Fürstengrab" von Radkersburg (Südsteiermark). *Jahrbuch des RGZM* 33, 199-214.
- EGG, M. 1987: Zum Bleiwagen von Frög in Kärnten. In: *Vierrädrige Wagen der Hallstattzeit*. RGZM Monographien, Bd. 12, Mainz, 181-187.
- EIBNER-PERSY, A. 1980: Hallstattzeitliche Grabhügel von Sopron (Ödenburg). *WAB* 62, Eisenstadt.
- EISNER, J. 1922: Laténské památky na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. *OP* I, 24-34.
- FEKETE, M. 1985: Rettungsgrabung früheisenzeitlichen Hügelgräber in Vasváros (Vorbericht). *AA Hung.* 37, 33-78.
- FELGENHAUER, F. 1962: Eine hallstattische Wagendarstellung aus Rabensburg. *NÖ. MAGW* 92, 93-111.
- FREY, O. - H. 1969: Die Entstehung der Situlenkunst. *RGF* 31, Berlin.
- FÜRYOVÁ, K. 1994: Románsky kostol v Novej Dedinke. *Zborník SNM, Archeológia* 4.
- GABROVEC, S. 1968: Grob s trinožnikom z Novega mesta. *AV* 19, 157-188.
- GALLUS, S. 1934: A soproni Burgstall alakos urnái. *AH* 13, Budapest.
- GUIDI, A. 1983: Scambi tra la cerchia hallstattiana orientale e il mondo a Sud delle Alpi nel VII secolo a. C. *Kleine Schriften* 13, Marburg.
- HORVÁTH, A. 1969: A vaszari és somlővásárhelyi hallstattkori halomsírok. *A Veszprém megyei múzeumok közleményei* 8, 109-134.
- KAUS, K. 1986: Grabhügel der Kalenderbergkultur. In: *Hallstatt Kolloquium Veszprém 1984*. *MittArchInstBeih.* 3, Budapest, 119-123.
- KERCHLER, H. 1977: Die hallstattzeitliche Grabhügel von Bernhardsthal, Rabensburg und Bullendorf, P. B. Mistelbach, NÖ. *ArchA Beiheft* 15, Wien.
- KRASKOVSKÁ, I. 1962: Mladohalštatské sídlisko v Ratkoviach. *ŠZ AÚ SAV* 9, 143-167.
- LÁZÁR, J. 1951: A Sághegy környéki nallstattkori tumulus-sírokról. *AÉ* 78, 36-41.
- LÁZÁR, J. 1955: Hallstatt-kori tumulusok a Sághegy távolabbi környékéről. *AÉ* 82, 202-210.
- MARÁZ, B. 1979: Pécs-Jakabhegy. Előzetes jelentés az 1976-77. évi ásításokról. *AÉ* 106, 78-92.
- MIROŠSAYOVÁ, E. 1987: Problematika osídlenia východného Slovenska v dobe halštatskej. *SLA* 35, 107-169.
- MODRIJAN, W. 1974-1977: Der Kultwagen von Strettweg. *IPEK* 24, 91-94.
- MOSCALU, E. - BEDA, C. 1991: Ein Grabhügel der Basarabi-Kultur mit Votivkesselwagen aus Rumänien. *PZ* 66, 197-218.
- PATEK, E. 1968: Die Urnenfelderkultur in Transdanubien. Budapest.
- PATEK, E. 1976: A hallstatt kultúra Sopron környéki csoportja. *AÉ* 103, 3-28.
- PATEK, E. 1982: Neue Untersuchungen auf dem Burgstall bei Sopron. *63. BRGK*, 107-177.
- PATEK, E. 1991: Der Tumulus Nr. 177 von Sopron-Burgstall. *AAHung* 43, 273-298.
- PAULÍK, J. 1956: Nové hrobové nálezy z mladšej doby halštatskej na juhozápadnom Slovensku. *SLA* 6, 361-379.
- PESCHECK, CH. 1943: Die junghallstattliche Grabhügelfunde von Krensdorf, Marz und Weiden am See. *MPK*, IV/6, Wien.
- PESCHECK, CH. 1945: Bemalte Keramik vor 2 500 Jahren. Wien - Leipzig.
- PICHLEROVÁ, M. 1960: Mladohalštatské popolnicové pohrebisko vo Vrádišti. *SLA* 8, 125-182.
- PICHLEROVÁ, M. 1967: K otázke geografického vymedzenia oblasti východoalpských kniežacích mohýl na strednom Dunaji. *Zborník SNM* 61 - *História* 7, 3-32.
- PICHLEROVÁ, M. 1969: Nové Košariská. Kniežacie mohyly zo staršej doby železnej. Bratislava.
- PODBORSKÝ, V. 1963: K problematice moravského halštatu - II. *Sborník prací FFBU* E 8, 15-47.
- PODBORSKÝ, V. 1980: Dvě nová halštatská pohřebiště na jižní Moravě. *Sborník prací FFBU* E 25, 75-121.
- ROMSAUER, P. 1986: Zur hallstattzeitlichen Besiedlung der Südwestslowakei. In: *Hallstatt Kolloquium Veszprém 1984*. *MittArchInstBeih.* 3, Budapest, 173-180.
- SIEGFRIED-WEISS, A. 1979: Der Ostalpenraum in der Hallstattzeit und seine Beziehungen zum Mittelmeergebiet. *Hamburger Beiträge zur Arch.* Bd. VI, Hamburg.
- SPITZER, K. 1973: Ein hallstattzeitlicher Tumulus von Dragatsch. *AV* 24, 780-830.
- STEGMANN-RAJTÁR, S. 1992: Grabfunde der älteren Hallstattzeit aus Südmähren. Košice.
- STUDENÍKOVÁ, E. 1984: Studne z doby halštatskej v Ivanke pri Dunaji. *Zborník SNM* 78 - *História* 24, 59-99.
- STUDENÍKOVÁ, E. 1987: Kultúrne kontakty juhozápadného Slovenska v dobe halštatskej. Bratislava-Nitra. *Kand. Diss.*
- STUDENÍKOVÁ, E. 1993: Staršia doba železná (halštatská). In: *Najstaršie dejiny Bratislavy*. Bratislava, 116-142.
- SZOMBATHY, J. 1924: Die Tumuli im Feichtenboden bei Fischau am Steinfeld. *MAGW* 54, 163-197.
- TERŽAN, B. 1986: Zur Gesellschaftstruktur während der älteren Hallstattzeit im ostalpen-westpannonischen Gebiet. In: *Hallstatt Kolloquium Veszprém 1984*. *MittArchInstBeih.* 3, Budapest, 226-243.
- TERŽAN, B. 1990: Starejša železna doba na Slovenskem Štajerskem. Ljubljana.
- THURZO, M. 1994: Antropologický rozbor žiarových pozostatkov z lokality Nová Dedinka - Šáp, okres Bratislava-vidiek. *Zborník SNM - Archeológia* 4.
- V. VADÁSZ, É. 1983: Előzetes jelentés egy koravaskori halomsír feltárásáról Sütön. *Communicationes Arch. Hung.*, 19-50.
- WOYTOWITSCH, E. 1978: Die Wagen der Bronze- und frühen Eisenzeit in Italien. *PBF XVII/1*, München.

RETTUNGSGRABUNG DES HALLSTATTZEITLICHEN HÜGELGRABES IN NOVÁ DEDINKA

Etela Studeniková

Die Rettungsgrabung des Hügelgrabes Nr. I in Nová Dedinka wurde im Zusammenhang mit der Denkmalerneuerung der mittelalterlichen Kirche realisiert. Das Hügelgrab mit dem Kirchlein (Abb. 2) steht am Nordrand einer mäßigen Geländeerhebung, die ursprünglich von einem nun ausgetrockneten Flußarm der Kleinen Donau umspült wurde. Die gegenwärtige Überhöhung des Geländes beträgt 260 cm vom sog. begrabenen Bodenhorizont (erfaßt im Niveau 126, 64 m ü. d. M.). Die ursprüngliche Höhe des Hügelgrabes ließ sich nicht feststellen, da wegen der Stabilität der Kirche und des anliegenden rezenten Friedhofes keine Schnitte durch die Hügelerschüttung angelegt werden können.

Die Grabkammer (Abb. 4) war durch neuzeitliche und vorher mittelalterliche Eingriffe ziemlich gestört. Die ungestörten Teile auf der Nord- und Südseite mit Gruppen von Keramikzeugnissen waren offenbar die ursprünglichen Wände der Grabkammer. Auf der Ost- und teilweise der Südseite erhielten sich Reste verkohlter Balken. Die Westseite der Grabkammer wurde bei der Ausschachtung von Fundamenten für die Stützpoiler der Empore vernichtet, wobei zugleich auch große Bruchstücke rotbemalter Keramikformen in das Mauerwerk ausgenützt wurden. Ungefähr in der Mitte der Grabkammer befanden sich Scheiterhaufenreste.

Die Sohle der Grabkammer war mit Lehm verstrichen und lag teilweise unter dem Niveau der ursprünglichen Oberfläche. In der aschigen, vom Scheiterhaufen gebrachten Schicht befanden sich relativ wenige Leichenbrandreste, die aufgrund der Analyse von einem jugendlichen Individuum stammen (eher weiblichen Geschlechtes). Eingäscherte Reste einer zweiten Person von robustem Wuchs befanden sich teilweise in der Schüssel Nr. 2 und in ihrer unmittelbaren Umgebung (Thurzo 1994, 52). Zwischen den Leichenbrandresten waren auch kalzinierte Schädelknochen aus kleinen Tieren. Ähnliche Knochen kleiner Säugetiere wurden auch den hallstattzeitlichen Hügelgräbern Nr. II und IV in Janiky ausgesondert.

Keramik

Die Kegelhalbsgefäße (Abb. 6:1 - 4) gehören zu ausgewogenen Formen mit charakteristischer Dreigliederung. Diese Ausgewogenheit unterscheidet sie von den ältesten Typen, aber auch von jüngeren Gefäßen mit unproportional verlängertem Hals. Auf zwei Exemplaren kamen regelmäßig verteilte Dreiecksmuster zur Geltung (Abb. 6:1 - 2). Ein weiteres Stück war auf dem ganzen Körperoberteil silbrig graphitiert (Abb. 6:3). Ganzflächige silbrige Graphitierung der Oberfläche von Kegelhalbsgefäßen aus südwestslowakischen Hügelgräbern (der Kalenderberg-Kultur) stellt bisher eine Ausnahme dar, obwohl sie in zeitgleichen Fundverbänden Südmährens, Niederösterreichs und Transdanubiens gebräuchlich ist, die gleiche Vertretung haben diese Gefäße auch in der Keramikfüllung z. B. des Gräberfeldes in Vrátiste. Auf einem weiteren Kegelhalbsgefäß machen sich graphitierte geometrische Verzierung in Kombination mit Kanneluren geltend (Abb. 6:4). Im Grab waren ursprünglich auch Kegelhalbsgefäße mit rotgefärbter Oberfläche vertreten (auf der gestörten Westseite). Beachtenswert sind von den vielen Scherben dieser beschädigten Gefäße drei Bruchstücke (Abb. 12: 4 - 6) mit graphitiertem Spiralhäkchen auf der Oberfläche. Breite Geltung fand dieses Ornament in der Südwestslowakei (Studeniková 1987, 214 u.w., Taf. 47: 1 - 4, Karte 10) wie auch in anliegenden, kulturell verwandten Gebieten. Das angeführte Spiralhäkchen unterscheidet sich von der laufenden Spirale, die in den Zwischenräumen mit schraffierten Flächen ausgefüllt und für bessarabische Erzeugnisse typisch ist, von wo allgemein ihre Herkunft abgeleitet wird (Dular 1973, 553 u.w.; Eibner-Persy 1980, 85, u. a.). Es ist deshalb fraglich, ob sich die einfachen Spiralhäkchen in das nordostalpine Gebiet nicht unter dem Einfluß des ostgriechischen orientalisierenden Stils verbreitet haben. Durch seine Vermittlung gelangte nämlich das Motiv des konzentrischen Mäanders, des Mäanderhäkchens hierher (Frey 1969, 73).

Das Krughalbsgefäß (Abb. 8:1) gehört zu charakteristischen Keramikformen des nordostalpinen Hallstattmilieus. Das Gefäß aus dem Grab in Nová Dedinka besitzt nahe Analogien unter den Funden aus dem Hügelgrab 28 in Sopron (Eibner-Persy, Taf. 35:5).

Die Situlen repräsentieren eine Neuf orm im Rahmen des hallstattzeitlichen Keramikschaffens. Als vollentwickelte Form begegnen sie bereits in den chronologisch ältesten Grabverbänden. Das Zentrum ihres Vorkommens knüpft sich an den Bereich der Kalenderberg-Kultur.

Ähnlich wie im Hügelgrab von Nová Dedinka sind die Situlen in den Gräbern unter Hügelerschüttungen mit Deckeln versehen (Abb. 7:1 - 4, 6 - 7). Nach der Verbreitungskarte (Dobiat 1980, Abb. 14) ist diese Sitte namentlich für den Nordostalpenraum kennzeichnend.

Von sieben Exemplaren im Grab hat bloß eine Situla gerundete Schultern (Abb. 7:4), bei den übrigen sind sie scharf geknickt. Außer der sporadischen einfachen bandförmigen Graphitierung auf dem Halse oder Mündungsrand erhielt sich auf drei von ihnen ein Holztoerauftrag (Nr. 15, 17, 31). Eine derartige Oberflächenzurichtung mit irgendeinem speziellen pinselartigen Werkzeug ist insbesondere für Situlen und Situladeckel typisch (Eibner-Persy 1980, 54, Dobiat 1980, 129) und ist ebenso als selbständiges Keramikzeugnis verbreitet. Es ist erwähnenswert, daß in diesem Grab sogar sieben Situlen waren, wobei aus der Verschüttung die Böden zweier weiterer (?) stammen. Was also die Zahl der Situlen im Grabe betrifft, war bloß das Hügelgrab IV in Feichtenboden-Fischau ebenso ausgestattet

(Szombathy 1924). Ein Exemplar weniger wie das Hügelgrab III in Nové Košariská und das Hügelgrab VI auf, das allerdings mehrere Bestattungen enthielt (Pichlerová 1969, 160).

Die Fußschalen mit Facettierung (Abb. 10:1 - 3) haben Parallelen auf dem Gräberfeld in Sopron (Eibner-Persy 1980, Taf. 19:3; 45:2; 66:2 - 4), aber auch in Fundverbänden aus dem steirischen Kleinklein (Dobiat 1980, Taf. 13:6; 22:9; 91:7). Die Gräber, aus denen diese Analogien stammen, gehören in die ältere Phase beider Gräberfelder. Die kleinen plastischen Fortsätze auf dem Mündungsrand der Schalen aus Nová Dedinka können wir als ein verhältnismäßig außergewöhnliches Element im Nordostalpenraum bezeichnen. Ausgeprägte Fortsätze machten sich auf ganz abweichenden Schüsselformen geltend. Eine ähnliche Schüssel aus dem ostslowakischen Strctavka führt E. Mirossayová an (1987, Taf. IX: 4), jedoch mit spätem Kuštanovico-Material.

Ältere Zusammenhänge weisen nicht nur die horizontal kannelierten Exemplare auf, sondern auch die einfachen unverzierten Fußschalen ohne Verzierung, bzw. mit kannelierter und eingeritzter Verzierung nicht nur auf dem Hügelgräberfeld in Sopron (Eibner-Persy 1980, Taf. 79: 1 - 2; Patek 1982, Abb. 20:19, 21 - 25; 26:4; Patek 1991, Abb. 7:1 - 2), sondern z. B. auch in Feichtenboden-Fischau (Szombathy 1924, Taf. III:687, XIV:929) und Krensdorf (Pescheck 1943, Taf. 1:3).

Die zweite Variante der Fußschalen ist im Grabverband durch eine breit ausladende Fußschale repräsentiert, die in Fragmenten erhalten ist (Abb. 12:3). Der innere Mündungsrand ist zweifach gekantet. Die äußere Oberfläche und die gekantete Mündung ist mit roter Bemalung bedeckt. Die graphitierte Verzierung besteht aus Bandmustern, von denen am ausgeprägtesten volle Dreiecke sind, die in zwei Reihen übereinander auf dem inneren gekanteten Mündungsrand untergebracht sind. An der Außenseite des Halses wechseln volle Dreiecke mit einfachen dreieckig gewinkelten Bändern ab.

Ähnliche Typen von Fußschalen mit verschiedenen Abwandlungen bilden einen gebräuchlichen Bestandteil des Keramikinventars der überhölgelten Gräber in Burgenland und Niederösterreich (Szombathy 1924, Taf. 6: 734; 7: 771; 10: 878; Pescheck 1945, Taf. I: 7, IV: 4; V: 2; Kerchler 1977, Taf. 12:2-3; 13:3; 30; 32:1). Auf dieser Fußschalenvariante kamen im Rahmen der Funde aus dem Hügelgrab in Nové Košariská solche Elemente zur Geltung (vgl. stat. Tab. auf S. 167 - Pichlerová 1969), die zweifellos kultisches Gepräge hatten. Manche von ihnen weisen dabei überregionale Zusammenhänge auf (Studeníková 1987, 165 u.w.).

Ein ungebräuchliches Verzierungselement ist auf dem Fund aus Nová Dedinka die Weißbemalung auf der Innenseite der Schüssel, auf welche graphitierte Muster aufgetragen wurden. Der hohe Glanz der Bemalung, ihre Unterbringung vor der Brennung erinnert an die weißbemalte Keramik aus den oberdonauländischen Fundstellen des westhallstattzeitlichen Bereiches (Dämmer 1978, 29, 49, 56). Diese drang allerdings ostwärts am weitesten bis nach Hallstatt vor, jedoch in viel späterer Zeit. Im ostalpinen Milieu wurden außer den weißbemalten Halspartien der Kegelhalsgefäße aus Grab 20 von Grellwald in Kleinklein (Dobiat 1980, 129, Taf. 63, 64:1) weitere Exemplare nicht vermerkt. Der angeführte Grabverband ist in die zweite Phase des Gräberfeldes in Kleinklein datiert.

Die dritte Variante der Fußschalen ist im nordostalpinen Milieu ein frequentiertes Keramikerzeugnis. Seltener sind jedoch Exemplare mit applizierten Miniaturschälchen auf dem gerade abgestrichenen und ritzverzierten Mündungsrand (Abb. 11:4), und auch diese konzentrieren sich direkt im Verbreitungsgebiet der Kalenderberg-Kultur. Am Umfang der Mündung kombinieren sich hier häufig Schalen mit Wasservögeln, bzw. machen sich am Rand bloß Vogelplastiken geltend (Szombathy 1924, Taf. VI: 747; XI: 953, XIV: 928; Pichlerová 1969, Taf. XVII: 1; Stadler 1977, Abb. 178; Eibner-Persy 1980, Taf. 26 - 27). Mit gewissem Vorbehalt können vielleicht auch die Schalen mit applizierten Schälchen zu den Erzeugnissen des Pseudokernos-Typs gereiht werden, zumindest deswegen, daß auf dem ursprünglichen Muttergefäß die gleichen Typen in Miniaturnachahmungen zur Geltung gekommen sind. Die Frage ist, ob man allgemein die Pseudokernos-Typen des nordostalpinen Bereiches als Ergebnis von Einflüssen der norditalienischen Erzeugnisse zumindest auf geistigem Niveau betrachten kann (Siegfried-Weiss 1979, 62 f.) oder ob es sich im Falle der Schalen um heimische Wurzeln handelt, die um neue Impulse aus dem Süden bereichert wurden.

Auf der Schale aus Nová Dedinka stand ein Mondidol (Abb. 11:1) und ursprünglich auch zwei Kalenderberger Henkeltöpfe (Abb. 11: 2-3). Zum erstenmal haben wir somit auch in der Südwestslowakei ein typisches Kalenderberger Drillingsgefäß erfaßt, das namentlich für Gräber mancher reicher Frauen charakteristisch ist (Feichtenboden-Fischau - Hügelgrab V, XII; Sopron - Hügelgrab 27, 80, 131, 224; genauer zur Problematik - Teržan 1986, 228).

Zu schalenförmigen Gefäßen gehört etwa auch das Wandfragment (Abb. 12:7), das mit zwei Bündeln vertikaler, durch eine Vertikalrinne voneinander getrennter Kanneluren verziert ist. Als Analogien können Funde aus älteren Grabverbänden angeführt werden (Lázár 1951, Taf. XXVI:3; Pichlerová 1969, Taf. XVII: 3, 11, XXI: 3 - 4, XXXIII: 3). Die Verzierung selbst wurde jedoch auf ähnlichen schalenförmigen Gefäßen auch in der Junghallstattstufe verwendet (Vadász 1983, Abb. 19; Fekete 1985, 18:3, 6-7), einbezogen die Siedlungen in der Südwestslowakei (Kraszková 1962, Abb. 8:9; Chorvátsky Grob - unveröffentlicht).

In Burgenland, Niederösterreich und Südmähren gehören zu beliebten Keramikerzeugnissen die Krughalschalen (Pescheck 1945, Taf. 22:6-7; Podborský 1963, 38; Kerchler 1977, Taf. 31:1; 35:1; Stegman-Rajtár 1992, Taf. 43:4, 6). Die Exemplare aus dem Hügelgrab (Abb. 9:1-4) sind in gleicher Technik angefertigt, samt der Oberflächengestaltung, nur in den Verzierungsmotiven bestehen kleinere Abweichungen. Die Außenseite bedeckt Rotbemalung, umgrenzt auf der Ober- und Unterseite mit graphitierten Bändern. Auf dem Körper sind graphitierte

geometrische Muster, unter denen die Raute in verschiedenen Abwandlungen dominiert. Das Rautenmotiv selbst ist, nach verschiedenen Kombinationen mit Dreiecken, das zweitverbreiteste geometrische Muster auf der nordost-alpinen Hallstattkeramik.

Einfache Einzugsschalen (Abb. 10:4, 8-11) und halbkugelige Henkelschälchen (Abb. 10: 5-7) sind die frequentestesten keramischen Kleinformen in Gräbern unter Hügelschüttungen. Meistens sind sie ein Bestandteil sog. Trinkgarnituren. Für die feinere chronologische Gliederung eignen sie sich nicht.

Henkeltöpfe (Abb. 11: 2-3). Über die gegenseitige Beziehung der Henkeltöpfe mit dem Mondidol und der Fußschalen wurde höher gesprochen. Ein Henkeltopfpaar vertritt in dieser Dreiergruppe das gebräuchliche Doppelgefäß. Außerdem ist die Tatsache erwähnenswert, daß sie statt der klassischen - plastischen Kalenderberger Verzierung einen Dekor tragen, der namentlich in der Südwestslowakei außergewöhnlich verbreitet war. Dreieckartig gewinkelte Kanneluren, ergänzt mit Kreisen oder Grübchen, machten sich auf verschiedenen Kalenderberger Henkeltöpfen, größeren topfförmigen und schalenförmigen Gefäßen mit oder ohne einen Henkel geltend (Paulik 1956, Taf. 1:4; Studeniková 1984, Abb. 11; 22:2, 9; Romsauer 1986, Taf. 5:10).

Das Mondidol (Abb. 11: 1) trägt Grundzüge, die für diese freien Plastiken typisch sind: ein Rad, ein realistisch geformter Widderkopf, ergänzt mit zwei Löchern für Applizierungen aus organischem Material. Außer der heute bereits großen Menge von Fragmenten wie auch ganzen Stücken in den südwestslowakischen Siedlungen ist es auch in einem Grabverband erfaßt worden (ein weiteres Exemplar fand man auch schon in Janiky). Der Fund im Grabe bestätigt somit die Identität der Grabsitten im gesamten Verbreitungsgebiet der Kalenderberg-Kultur.

Die Tonrädchen (Abb. 12: 8-11) konnten ursprünglich der Bestandteil eines tönernen Wagenmodells gewesen sein. Es ist ungewiß, ob es sich im Grab um einen Kesselwagen, das Modell eines Zeremonialwagens oder einfach um eine zoomorphe Plastik auf Rädchen handelte. Bloß im Niveau von Erwägungen können deshalb manche der zeitgenössischen evtl. älteren möglichen Analogien eingestuft werden.

Im Ostalpenraum erscheinen Bronzewagen verhältnismäßig häufig. Außer dem bekannten Exemplar aus Stretweg (Modrijan 1974 - 1977, Taf. 50 - 51) sind es Funde aus dem südsteirischen Radkersburg (Egg 1986, Abb. 9) und aus dem nördlicheren Kirchberg a. d. Raab (Aigner-Forešti 1980, 100). Aus dem bossut-bassarabischen Bereich kam außer dem Fund aus Orastie ein Vogelwagen aus Bujor hinzu (Moscalu-Beda 1991, 197 f., Abb. 8 - 11). Das Modell eines Zeremonialwagens mit Pferden ist auch aus einem Grab in Frög rekonstruiert worden (Egg 1987, Abb. 5). B. Teržan (1990, 89) macht aufmerksam, daß Bestandteile eines Bronzewagenmodells auch die Gegenstände aus Grab 6 in Jánosháza sind (Lázár 1955, Taf. XXX: 17, XXXI: 12 - 14).

Die Verwendung von Wagen während des Bestattungszereemonials ist in der Kalenderberg-Kultur eindeutig durch die Darstellungen auf Keramik bestätigt. (Gallus 1934, Taf. 2: 1-6; 6: 1-3; 7: 1-2; 8: 1-2; 9; Felgenhauer 1962, Abb. 1-2). Dabei ist ein tatsächlicher Wagen, bzw. seine Teile, bisher lediglich in einem einzigen Falle nachgewiesen (Somlóvásárhely - Horváth 1969, Abb. 7). Wie aus der angeführten Übersicht hervorgeht, überwiegen eindeutig im Ostalpenraum in der Grabausstattung Wagenmodelle (metallene) über tatsächliche Wagen. Deswegen scheint auch das Vorhandensein von Rädchen im Grab von Nová Dodinka die verbreitete Sitte zu bestätigen, statt eines tatsächlichen Wagens seine Nachahmung in das Grab abzustellen.

Hinsichtlich der Verbreitung der Funde von Wagen, bzw. seiner Bestandteile, ist der Fund eines eisernen Achsenagels auf dem Smolenicer Molpír (Privatsammlung - Nr. SM 180) und ein Bronzebeschlag - eine Nebenverkleidung, von doppelkonischer Form von einem Wagenmodell wichtig (Privatsammlung - Nr. SM 041) - Abb. 13. Ein in Bruchstücken erhaltener Eisenring (Abb. 12:2) konnte verschiedentlich verwendet worden sein; in Gräbern bilden jedoch solche Ringe am häufigsten einen Bestandteil des Pferdegeschirrs.

Eine eiserne Mehrkopfnadel mit Faltenwehr mit konischer Sicherung auf dem Hals (Abb. 12:1) gehört zur typischen Männerausstattung in Gräbern. Mehrkopfnadeln erscheinen im gesamten Ostalpenbereich wie auch im Norden Italiens, und von ihrer Kartierung und ihren Verzeichnissen (Gabrovec 1968, Karte 1; Guidi 1983, Taf. 27B, 28-34) erweitert beinahe jede neue Abdeckung eines Männergrabes ihre Zahl. Die Typologie der Nadeln, die A. Guidi ausgearbeitet hat (1983, Taf. 2: 1-18, mit Berücksichtigung des Fundfonds aus dem Südostalpenraum und des Gräberfeldes von Hallstatt), hat nicht die ganze Variabilität der Nadeln erschöpft.

In der Grabkammer waren evident zwei Individuen bestattet. Einem von ihnen, offenbar dem Mann, gehörte die Mehrkopfnadel und ein Teil der Keramikbeigaben. Der zweiten bestatteten Person (einer Frau) von jugendlichem Alter kann zumindest das sog. Kalenderberger Trias der Keramik zugeschrieben werden. Wahrscheinlich handelt es sich um eine gleichzeitige Bestattung beider Individuen. Die Datierung der Keramikbeigaben erlaubt nämlich keine Erwägungen über zwei Zeithorizonte. Aus der Keramikanalyse ging hervor, daß es sich um solche Formen und Verzierungselemente handelt, die in überwiegender Maße in älteren Grabverbänden Analogien haben.

Das Grab kann somit in Gänze mit dem Inhalt der Hügelgräber III und IV in Nové Košariská und mit den Fundkomplexen aus den Hügelgräbern 27, 224, 131 und 73 in Sopron synchronisiert werden. Das bedeutet, daß es in die zweite Hälfte der Frühhallstattstufe in der Südwestslowakei verwiesen werden könnte (Studeniková 1987, Taf. 1).